

מלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

ל"סוכות-שמחת תורה-וזאת הברכה" (ובו ט' עניינים ופרק "נחשבה")

קונטרס מיוחד בענייני חג הסוכות מהגאון העצום בעל "גינת אגוז" שליט"א

סיפורי חג מיוחדים, מאת הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

האורה שראה את האושפיזין.

פגז של חתן.

יהושע להעבירן הכינו להם צידה לדרך ג' ימים ובשלישי עברו את הירדן, דכתיב בעוד שלושה ימים, וכתוב בעשור לחודש הראשון, צא מהם שלושים ושלוש למפרע והם עשרה דניסן ועשרים וכ"ג ימים דאדר למפרע, והוא שבעה באדר ו' ימים עברו ממנו ועשרים ושלושה הרי כ"ט שאדר חסר הוא.

ובתוס' (ד"ה צא מהן) וז"ל הקשה ר"י מקרא אחרינא, דכתיב ביהושע (פ' ג') ויהי מקצה שלושת ימים ויאמר יהושע אל העם התקדשו כי מחר יעשה ה' בקרבכם נפלאות ומקצה שלושת ימים היינו יום העשירי וקאמר להו למחר אלמא ב"א עברו וקרא קאמר בעשור לחודש? ותירץ בזה שני פירושים. א) שהקב"ה דיבר עם יהושע ביום ל' דאבל משה שהוא ז' בניסן ואע"ג שאין שכינה שורה מתוך עצבות מכל מקצת היום ככולו וקאמר להו בעוד

א) האם היה באבלות של משה דין של

מקצת היום ככולו?

איתא בפרשה (וזאת הברכה פרק ל"ד פס' ה') "ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלושים יום ויתמו ימי בכי אבל משה ויהושע מלא רוח חכמה".

איתא בגמ' בקידושין (דף ל"ח ע"א) בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד, מניין שבשבעה באדר מת? שנאמר וימת שם משה עבד ה' וכתוב ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלושים יום וכ', וכתוב עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמור הכינו לכם צידה כי בעוד שלושת ימים תעברו את הירדן, וכתוב והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון צא מהם שלושים ושלוש למפרע, הא למדת שבשבעה באדר מת משה.

ובפרש"י ד"ה ויבכו בני ישראל: שלושים יום עמדו בערבות מואב לבכי, ומשנצטווה

2
שבעה ושלושים, כדאיתא להדיא בגמ'
במו"ק (דף י"ט ע"ב) ולמה לא נאמר גם
לעניין אבלות דמשה כן?

והנה בגמ' במו"ק מבואר הטעם דנהגינן
שלושים יום באבילות דילפינן ליה
מנזירות דנהגינן ביה שלושים יום, דכתיב
גדל פרע שער ראשו ופרע הוי שלושים יום
יעוי"ש.

ברם איתא ברמב"ם (פ"ו מהל' אבל הלכה
א') מדברי סופרים שיהיה האבל נוהג
במקצת דברי אבלות כל שלושים יום
ומניין סמכו חכמים לשלושים יום שנאמר
ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים,
מכלל שהאבל מצטער כל שלושים יום".
וכבר בהשגות הראב"ד ז"ל העיר בדברי
הרמב"ם דבגמ' מו"ק יליפינן ליה פרע
פרע משער ראשו של נזיר מה להלן
שלושים יום אף כאן שלושים יום.

וברדב"ז כתב בזה וז"ל "ותימה על רבינו
דשביק תלמודא דילן וסמך על הירושלמי,
וזוהי השגת הראב"ד ז"ל. וי"ל דלא ילפינן
נזיר אלא גידול שער אבל שאר דברים
מניין? לפיכך סמך על הירושלמי
דאסמוכוהו אקרא דובכתה את אביה ואת
אמה דכתיב וגלחה את ראשה ועשתה את
צפרניה והסירה את שמלת שביה, ויליף
שפיר דכל מיני ניוול נוהגים שלושים יום,

שלושת ימים תעברו את הירדן לבד מאותו
יום שעומד בו ויהושע אמר מקצה ג' ימים
עם אותו יום שנתייחד עמו הדיבור דהיינו
ל"ב כי מחר יעשה ה' נפלאות דהיינו ל"ג
יום ויום עשירי בחודש.

אלא שתמהו על כך התוס' "ודוחק הוא,
דבעוד שלושת ימים דקאמר הקב"ה
חלוק מלקצה שלושת ימים דקאמר
יהושע, ועוד דלא הוי כמו בעוד שלושת
ימים ישא פרעה דהוי בתוך שלושה ימים,
דכתיב ויהי ביום השלישי יום הולדת את
פרעה?

ולפיכך פירשו תוס' דוודאי לא דיבר עמו
אלא דווקא ביום ל"א לאבל משה דהיינו
ח' בניסן ואמר לו הקב"ה בעוד שלושת
ימים עם אותו יום דהיינו יום עשירי
תעבורו, ומקצה שלושת ימים דקאמר
יהושע לעם היינו בסוף יום שני שסמוך
ליום ג' וזהו ביום ל"ב בסופו סמוך
לתחילת יום ל"ג וכו'.

נמצא ששני פירושים אלו חלוקים בדן
מקצת היום ככולו, דלפי הפירוש של היש
מפרשים אנו נוקטים דין מקצת היום
ככולו באבלו של משה, ואילו לפירוש
הראשון אין אומרים דין מקצת היום
ככולו. וצ"ב דלכאורה הלא דין מקצת
היום ככולו נאמר גם בדיני האבילות בדן

אבל היכא דהמניין הוא לחודשים בכה"ג אין דין מקצת היום ככולו כיון שאין זה למניין ימים, ומאי שייטא דין מקצת היום למקום שאין הדין תלוי במניין ימים?

אשר לפי"ז נראה דביפת תואר צריכים להמתין בדיני הניווול שלה כל שלושים יום שהרי התורה כתבה, ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, תלתה התורה את דיניה בירח ימים שהוא דין חודש ולא בימים ולפי דברי תרומת הדשן נאמר דכל היכא דתלי בחודש אין מקצת היום ככולו, אם כן אליבא דהרמב"ם דיליף דיני אבילות מיפת תואר לכאורה אף בזה יהיה דין חודש ולא שלושים יום, וזה תמוה מאד, דהרי קיימ"ל דגם בדין שלושים איכא דין מקצת היום ככולו כדאיתא בגמ' מו"ק ולא פליג הרמב"ם על גמ' דמו"ק (כדנראה מדברי הרדב"ז ז"ל שהבאנו לעיל).

ועל כן צריכים לומר כדי ליישב, דאמנם רבנן אסמכוהו על קרא דיפת תואר אבל לא תקנו בזה דין חודש אלא דין שלושים יום ולא חודש, אלא דיש ליישב דבכמה עניינים יהיה דין חודש ולא ימים, ונראה דזה יגע לעניין העיצבון שצריך האבל לנהוג בעצמו וכפי שקיים ביפת תואר

וכן משמע מלשון רבינו שכתב מכלל שהאבל מצטער כל שלושים יום. העולה מזה דעל פי דברי הרמב"ם ילפינן חלק מדיני האבילות מדין יפת תואר דנוהגת דיני ניוול שלושים יום.

וכתב ב"משאת המלך" (להגאון רבי משה שמעון דיסקין זצ"ל) דלפי"ז יש לעורר הערה נפלאה, על פי דברי תרומת הדשן (סימן רצ"ב) והובא בשו"ע (סימן שצ"ה ס"ג) דבאבילות דיי"ב חודש לא אמרינן דינא דמקצת היום ככולו, אף דעל פי הסברא הוי להקל באבילות מכוח ק"ו דאם בדין שבעה ושלושים אמרינן מקצת היום ככולו כל שכן בדין אבילות דיי"ב חודש דנימא מקצת היום ככולו?

ברם נראה דאין הדין כן וצריך לנהוג י"ב חודש תמימים ואין דין מקצת היום ככולו, וטעמא דמילתא, משום דלא נאמר בזה דין שני"ד ימים אלא י"ב חודש ולא מצינו היכא דהמניין הוא לחודשים דאיכא ביה דין מקצת היום ככולו ואם הוי דינא הכי, הוי לן למימר כבר בתחילת חודש י"ב מקצת היום ככולו ותיכף יפסיק דיני האבילות וזו ודאי לא מצינו, אלא ע"כ מסיק בעל תרומת הדשן דכל היכא דהמניין הוא לימים כשבעה ושלושים אפשר לומר מקצת היום ככולו,

איתא בפרשה (שם פ' ל"ד פס' י"ב)
**"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול
 אשר עשה משה לעיני ישראל".**

ובפרש"י שקיבל את התורה בלוחות
 בידיו. יעויין בגור אריה שמביא את דברי
 הירושלמי (שקלים) דכיון שחטאו ישראל
 בעגל ביקש הקב"ה לחטוף הלוחות מידיו
 של משה גברו ידיו של משה וחטפן ממנו
 ושיבחו הקב"ה על כך, וזהו היד החזקה
 שכביכול גברה ידו.

ומדרש זה הוא סתרי תורה ואין לנו בזה
 כל הבנה. אבל פשוטו של עניין צריך הבנה,
 דמה הייתה התועלת של חטיפת הלוחות?
 בשלמא אם היו הלוחות נותרים בעולם
 שפיר, אבל הרי משה ידע שחטאו ישראל
 בעגל ודן בעצמו ושבר ועל זה גופא התורה
 משבחת דאע"פ שעשה מדעת עצמו שפיר
 עבד,

וכפי שמביא רש"י בהמשך לעיני כל
 ישראל שנשאו לבו לשבור את הלוחות
 לעיניהם, שנאמר ואשברם לעיניכם
 והסכימה דעת הקב"ה לדעתו, שנאמר
 אשר שברת, ישר כוח ששברת. א"כ כיון
 שסופו של דבר שישברו הלוחות מה העניין
 לחטוף את הלוחות מידי הקב"ה ולשברם?

וכתב בעל "משאת המלך" דעניין גדול
 היה בלהשאיר את הלוחות בעולם,
 דהמעלה של הלוחות הראשונות היה זה
 שנכתבו בידי הקב"ה ומה שנותר לנו מהם
 שלמעשה הלוחות ככתבן נמסרו לנו
 מהקב"ה ובנטילת הלוחות מידי הקב"ה
 נחשב הדבר שניתנו לנו הלוחות.

שהתורה אמרה לה להתאבל על אביה
 ואמה (כדכתיב בקרא ובכתה את אביה
 ואת אמה ירח ימים דזה דין בירח והיכא
 דתלי בירח אין דין ימים כדנתבאר
 בתרומת הדשן) וא"כ נאמר דבעניין
 העיצבון לא נתחדשה ההלכה.

וכיון שכן ניתן להבין את פירוש הראשון
 של תוס' דלא שרתה השכינה על יהושע
 בל' ימי האבל על משה, שהרי אין השכינה
 שורה בעצבות ואין זה מצד דיני האבלות,
 דלגבי האבלות אכן נהגינן דין מקצת היום
 ככולו, אבל זה שאין שכינה שורה על
 יהושע אין זה מדיני האבילות אלא מדין
 עיצבון וכלפי זה נוהגים שלושים ימים
 מלאים.

והנה בהאי קרא שנאמר ויתמו ימי בכי
 אבל משה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה
 דמשמע ששרתה כבר עליו שכינה, ומשמע
 דרק לאחר שתמו כל ימי האבילות יכולה
 הייתה השכינה לשרות עליו כי אז נתייחד
 עליו הדיבור ולא קודם לכן, דלכאורה
 הלשון ויתמו משמע השלמה וזה מובן
 היטב כפי התירוץ הראשון של תוס'.

(ואולי תירוץ ב' של תוס' פליג בהא דלא
 ילפינן כלל דיני אבילות של ל' יום מיפת
 תואר אלא מנזיר כדעת הראב"ד ז"ל
 ולפי"ז כל דיני האבילות כולל העיצבון
 שייכים לדין ל' יום ולפיכך אמרינן מקצת
 היום ככולו גם לעניין זה ושרתה השכינה
 כבר ביום ל').

(ב) העניין להשאיר את הלוחות בעולם.

את דברי הגר"א כשמלה ממה שראיתי במפרשי הגר"א ובשאר ספרים, וממה שחנני ה'.

מש"כ הגר"א שהציווי על מלאכת המשכן היה בי"א תשרי, כך מבואר ברש"י ריש פ' ויקהל ובפ' כי תשא (ל' ט"ז ול"א י"ח)¹, ומה שכתב שמש"כ "והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר" הם שני בקרים של שני ימים, כן הוא להדיא בתנחומא פ' תרומה סי' ד': "א"ר יוחנן ראה מה כתיב והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר, מהו בבקר בבקר לשני בקרים הביאו את כל נדבות המשכן", ובשמו"ר פמ"א ב': "מה כתיב והם הביאו אליו עוד נדבה א"ר יוחנן לשני בקרים הביאו כל מלאכת המשכן", ובמשנת ר' אליעזר פי"ד: "וכל זאת בשני ימים הביאו, שנאמר והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר, לשני בקרים".

ומה שכתב הגר"א "שבי"ד נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ובמשקל", לא מצאתי מקור מפורש לזה, ובספר עבודת הגרשוני הנ"ל כתב בשם הגר"א "וביום י"ד הכריזו שלא יביאו עוד", וכוונתו שמה שכתוב בתורה "ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכת הקדש... ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם להביא... ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא", זה היה בי"ד תשרי, וכ"כ בבעל הטורים פ' ויקהל (ל"ו ו') וז"ל: "בשבת ניתנה תורה א"כ יום כפורים של אותה שנה היה יום ג', ולמחרתו ביום ד' אמר להם מלאכת המשכן והם הביאו לו בבקר בבקר דהיינו יום ה' ויום ו', ובשבת ויצו משה ויעבירו קול במחנה", וכ"ה במושב זקנים שם, (ועי' ביאור הגר"א לסדר עולם פ"ו שיוה"כ באותה שנה חל ביום ג', ודלא כתוס' ב"ק פ"ב ע"א), ולפי דבריהם מוכח כן ממה שמבואר בגמרא שבת צ"ו ע"ב

¹ בסדר עולם שם משמע שביוה"כ עצמו ציוה על עשיית המשכן, אך בביאור הגר"א שם ביאר שביוה"כ ציוה על בנין המשכן ולמחרת אמר להם איך לעשות, ועי' בלקח טוב (פסיקתא זוטרתא) ס"פ כי תשא שגרס בסדר עולם "אחר יום הכפורים הקהילים ומזהירם על מלאכת המשכן" (אמנם שם בפ' שלח כתב: "וכן מצאנו באהל מועד דכתיב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל וציום על הכנות המשכן ביום הכפורים היה", וצ"ע).

ומה שנמסרו הלוחות השניות כדי להשלים מה שנחסר משבירת הלוחות הראשונות,

ובזה ניחא מה שאנו אומרים בתפילה של שבועות "יום מתן תורתנו" ולכאורה הלא ביום מתן תורה לא ניתנה התורה שהרי הלוחות הראשונות נשברו ובידינו רק הלוחות השניות שנעשו לאחר מיכן?

ברם זה גופא שקיבל משה רבינו את התורה ויש לנו את הלוחות הראשונות אפילו כשברי לוחות גם זה מתן תורה והבן לעומק.

***

מהג' החו"ב בעל "ויברך דוד" שליט"א

ג) בדברי אדונינו הגר"א ז"ל שענני הכבוד נסתלקו בחטא העגל וחזרו בסוכות

א. ידוע מה שכתב רבינו הגר"א בפירושו לשה"ש (א' ד'), וז"ל: "סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבנין המשכן כידוע, ובה מתורץ מה שהקשו למה אנחנו עושים סוכות בתשרי כיון שהוא נגד היקף ענני כבוד היה ראוי לעשות בניסן כי בניסן היה תחילת היקף עננים, אבל נראה לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביוה"כ ובמחרת יוה"כ ויקהל משה את בני ישראל וציוה על מלאכת המשכן, זה היה בי"א תשרי, וכתיב והעם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר עוד שני ימים, הרי י"ג בתשרי, ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ובמשקל, ובט"ו התחילו לעשות ואז חזרו ענני כבוד, ולכך אנו עושים סוכות בט"ו בתשרי", עכ"ל, וענין זה מובא בשם הגר"א ביתר ביאור בספר עבודת הגרשוני על שה"ש להג"ר גרשון בן הג"ר אברהם אחי הגר"א.

ובדברי הגר"א הללו כבר דשו רבים, אך לחיבת הקודש אשנה גם אני פרק זה לברר

הקדמה לחלק ט' ובחלק ט"ו סי' ס"ד שרק העננים שהקיפום נסתלקו).

אמנם עדיין קשה ממה דאיתא במדב"ר כ' י"ט: "בנוהג שבעולם לגיון שמרד במלך חייב מיתה ואלו כפרו בו ומרדו ואמרו אלה אלהיך ישראל לא היה צריך לכלותן, אלא אפילו באותה שעה לא זז מחיבתן לזה להן ענני כבוד ולא פסקו מהן המן והבאר וכה"א כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמך הרבים לא עשיתם כלה במדבר עמוד הענן לא סר מעליהם יומם", וכו' בתנחומא בלק סי' י"ב ושם הלשון הוא: "ליוה עליהם ענני כבוד", הרי להדיא שהעננים נשאר גם אחרי חטא העגל.

ובטעמא דקרא הנ"ל ביאר דכוונת המדרש רק לעמוד הענן, ולכן נקט "לוה" כי עמוד הענן רק ליוה אותם ולא סוכך עליהם, אמנם צ"ע דבתנחומא הנ"ל איתא "ליוה עליהם ענני כבוד", הרי להדיא שהענן היה עליהם, וי"ל ד"עליהם" היינו בסמוך להם כמו "ועליו מטה מנשה" (ואפשר גם שהוא ט"ס וצ"ל "להם" כבמדרש רבה). אך עוד קשה ד"ענני כבוד" משמע שהיו כמה עננים, ולא רק עמוד הענן, ואולי צ"ל "ענן כבוד"². ועוד אפשר דאף שהעננים נסתלקו מעליהם מכל מקום לא עזבו אותם לגמרי אלא הלכו בסמוך להם ללוותם (ואפשר גם כן שהם מדרשים חלוקים).

ג. ומה שכתב הגר"א שהיקף ענני כבוד היה תלוי בבנין המשכן, נראה מקורו ממה שנאמר בפ' פקודי אחרי הקמת המשכן "ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן", ובמדב"ר י"ג ב' אמרו "אימתי שרתה השכינה בארץ ביום שהוקם המשכן שנאמר ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן", ובברייתא דמלאכת המשכן פי"ד אמרו "כיון שהיו ישראל חונים היה עמוד הענן מתמר ועולה כו' ומחפה את האהל מבפנים וממלא המשכן מבחוץ שנאמר ויכס הענן וגו' וזה אחד משבעה ענני כבוד ששימשו לישראל במדבר ארבעים שנה אחד מימין ואחד משמאל אחד מלפניהם ואחד מאחריהם ואחד למעלה מהם וענן שכינה ביניהם ואחד נוסע לפניהם כו' וענן

שהפסוק ויעבירו קול במחנה וגו' נאמר בשבת, שע"פ החשבון יוצא שהיה זה בי"ד תשרי.

והנה לכאורה היה אפשר לומר שמיד באותו יום שהכריזו שלא להביא עוד נדבה התחילו בעשיית המשכן, אך הגר"א כתב שבאותו יום "נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ובמשקל", דהיינו שאז מנו את כל הכסף והזהב, ורק למחרת בט"ו בתשרי התחילו לעשות את המשכן.

(יש מקשים איך התחילו אז הא יו"ט אסור במלאכה, ומתמצים לפי דברי הריב"ש סי' צ"ו שנצטוו על המועדות רק אחרי הקמת המשכן, ובהגהות בן אריה על הטור או"ח סי' תרכ"ה כתב שהתחילו במלאכות שהיו מותרות משום מתוך שהותרה לצורך וכו').

ב. ומה שכתב הגר"א שכשעשו את העגל נסתלקו העננים, רבים תמהו על זה, שהרי מקרא מלא בנחמיה (ט' יח-יט): "אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדלות. ואתה ברחמך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה", הרי מפורש לכאורה שגם אחר חטא העגל לא סרו העננים.

אמנם בתרגום לשה"ש ב' י"ז מפורש כדברי הגר"א, וז"ל: "ובזעירות יומיא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עלויהון ואשתארו מפרסמן" כו', ושם ג' א' כתב בתרגום: "וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעלויהון" כו', ומה שהקשו מהכתוב בנחמיה כתב בזה מרן הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בטעמא דקרא בנחמיה שם, דאדרבה משם ראייה לדברי התרגום, כי לכאורה היה די לומר "עמוד הענן ועמוד האש לא סר מהם" ולמה צריך לומר "להנחותם בהדרך" ו"להאיר להם" וכו', וכי אין אנו יודעים מה עשו עמוד הענן ועמוד האש?, וביאר שבא לומר שרק העמוד ענן שהיה לפניהם לנחותם הדרך לא נסתלק מהם, וכן עמוד האש, אך השבעה עננים שהקיפו אותם כן נסתלקו מהם, וכלשון התרגום הנ"ל "אסתלקו ענני יקרא די מטללין עלויהון" (וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר

² גם עמוד הענן נחשב אחד מענני הכבוד כמ"ש בתוספתא סוטה פ"ד ועוד שהיו ז' ענני כבוד.

בתוכם ולישב בצלו", ובסוף דבריו כתב: "זוהו ענן הכבוד שחזרה השכינה על ישראל".

וכן מבואר בתרגום לשה"ש שם שהשכינה שנסתלקה מהם בחטא העגל עם הענני כבוד חזרה אליהם בהשראת השכינה על המשכן, שכתב שם: "וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעליהון וכלילא דקודשא דאתיהיב להון בסיני אתנטילת מנהון ואשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחנהי. אמרין בני ישראל אלין לאלין נקום וניזיל ונסחר למשכן זימנא דפרסיה משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם ה' ושכינת קודשא דאסתלק מננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובפתון (=בערים בשוקים וברחובות) ולא אשכחו. אמרת כנשתא דישראל אשכחו יתי משה ואהרן לואי נטרי מטרת מימרא דמשכן זימנא די מסחרן יתיה חזור חזור ושאלית להון על עיסק שכינת יקרא דה' דאסתלקת מני, אתיב משה ספרא רבא דישראל וכן אמר אסק לשמי מרומא מאים יכפר על חוביכון וישרי ית שכינתיה ביניכון כמלקדמין. כזעיר צבחר הוה ותב ה' מתקוף רוגזיה ופקיד למשה נביא למעבד משכן זמנא וארונא ואשרי שכינתיה בגויה" כו'.

ומה שחזרה לישראל השראת השכינה דוקא אחר נדבת המשכן, היינו משום שאז נתכפר להם עון העגל כמ"ש בתנחומא תרומה ס' ח': "אמר הקב"ה יבא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו העגל", וכע"ז בספרי (דברים פ"א) ובשמו"ר (נא ח) וברש"י שה"ש (א יג).

ולפי זה נראה ביאור הכתוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", שתיכף כשיתחילו בעשיית המשכן מיד "ושכנתי בתוכם" ע"י הענני כבוד, וכן משמע באבות דר' נתן פ"א, דאיתא שם: "ר' טרפון אומר אף הקב"ה לא השרה את שכינתו על ישראל עד שעשו מלאכה שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", משמע דכשעשו מלאכה מיד השרה שכינתו עליהם, ואחר כך איתא שם: "שמענו לאנשים לנשים מנין שנאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש, לטפלים מנין שנאמר ויכלא

שכינה שורה באהל", וכ"ה בילקוט פקודי רמז תכ"ז (וע"ע בתוספתא סוטה פ"ד ה"א), הרי שהענן שכיסה את המשכן היה אחד מהענני כבוד, ובדברי הגר"א מבואר שהעננים חזרו כבר בתחילת עשיית המשכן.

אחרונים שכתבו כעין דברי הגר"א.

ד. וכדברי הגר"א הללו כתב בספר פרי האדמה על הרמב"ם (הלכות סוכה פ"ו ה"ה) בשם ספר מעין גנים בשם ספר לבנת הספיר, וז"ל: "עוד הקשה בשלמא למ"ד סוכות ממש אפשר דבאותו זמן היה אבל למ"ד בעד ענני כבוד קשה אמאי, וכתב דמצא בספר לבנת הספיר דבעון העגל נסתלקו הענני כבוד ואחר כך חזרו בזכות אהרן וחזרתם היה אחר שנצטוו במשכן והציווי היה מוצאי יום הכפורים ונדבת המשכן היה לב' בקרים כמ"ש בבקר בבקר אם כן י"ד בתשרי העבירו קול ולכן ביום ט"ו שכבר נשלמו המעשים חזרו העננים, ולזה ניחא דאין אנו עושים אלא זכר לעננים דוקא משום שנסתלקו וחזרו בשביל שעשו תשובה, לכן אנו עושים להודיע כחה של תשובה".

וכע"ז כתב בדרשות ר"י בן שועיב (דרשה ליום א' דסוכות) וז"ל: "ולאחר מתן תורה עשו העגל והיו נזופין ולא ירדו ענני כבוד עד אחר יום הכפורים שנתכפר עון העגל, ולמחרתו נצטוו בהקמת המשכן והיו טרודין בהבאת הנדבה בשני בקרים דכתיב והם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר, ויום י"ד עשו סוכות ויום ט"ו התחילו לישב בהן", ודבריו הם אליבא דמ"ד סוכות ממש אך מתחילת דבריו נראה שרוצה ליישב גם אליבא דמ"ד ענני כבוד, ואולי כוונתו כדברי הגר"א.

השראת השכינה ע"י הענני כבוד.

ה. ועיקר העניין בחזרת הענני כבוד הוא חזרת השראת השכינה על ישראל כמ"ש בספר עבודת הגרשוני הנ"ל בשם הגר"א: "ששורש הטעם של מצות סוכה הוא על מה שחזר הקב"ה ונתרצה לשכון בתוך בני ישראל, ולא למסור אותם למלאך כמו שאמר בתחילה הנני שולח מלאך לפניך רק שהשכינה תהיה תמיד

אחר שנתרצה להם הקב"ה ואמר למשה נגד כל עמך אעשה נפלאות כו' והוא ענני הכבוד ששרתה עליהם בקביעות", דהיינו שרק מסוכות ואילך זכו לענני כבוד שהיו עליהם בקביעות ולעיני כל העולם.

ולפי זה נמצא שבעשיית המשכן חזרה השכינה עליהם יותר ממה שהיתה עמם בתחילה, ואז היה גילוי שכינה ופרסום מציאות ה' והשגחתו בעולם יותר ממה שהיה בעת יציאת מצרים, כי ביצי"מ אמנם כתוב שמעו עמים ירגזון וגו' אך כאן מודגש שראו זאת "כל מלכי מזרח ומערב" ו"כל בני עלמא", וזהו כמ"ש במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.

יוה"כ זמן הוויתור וסוכות זמן הריצוי והאהבה.

ח. איתא בספרים שעניינו של חג הסוכות הוא להראות שהקב"ה נתרצה לנו אחרי ימי התשובה ומחבב אותנו כמקדם, וכן מפורש יוצא מדברי התנחומא פ' אמור סי' ל': "וביום הכפורים כל ישראל מתענין ומבקשין רחמים אנשים ונשים וטף והקב"ה מוותר להם את הכל כו' מה ישראל עושין נוטלין לולביהן בי"ט ראשון של חג ומהללים ומקלסים לפני הקב"ה והקב"ה מתרצה להם ומוחל להם ואומר להם הרי ויתרתי לכם את כל עונותיכם הראשונות, אבל מעכשיו הוא ראש חשבון, לכך כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ראשון לחשבון עונות", הרי להדיא דאף שהכפרה היא ביוה"כ מכל מקום אז הוא רק בבחינת "מוותר להם" ורק בסוכות הקב"ה "מתרצה להם ומוחל להם", וצ"ב מהו החילוק בין "מוותר להם" לבין "מתרצה להם".

וביאור הדבר הוא כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה שער א' (אות מב): "ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב פשעיו וכענן חטאותיו ושיחפץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא... כי יתכן להיות העון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזירה, ואין לשם חפץ בו ומנחה לא ירצה מידו", עכ"ל, וכן אנו רואים גם בהנהגת בין אדם לחבירו, שהרבה אנשים מוכנים למחול למי

העם מהביא", ופסוקים אלו כתובים בנדבת המשכן, משמע דתיכף אחרי נדבת המשכן שרתה השכינה עליהם וכמ"ש הגר"א.

ו. ולפי דברי הגר"א ניחא נמי מה שהקשו רבים למה דוקא על הענני כבוד נקבע חג ולא נקבעו חגים זכר למן ולבארה של מרים, אך לפי דברי הגר"א נמצא דעיקר הזכר הוא לא לעצם הנס אלא למה שחזרו הענני כבוד שוב אחרי שנסתלקו בחטא העגל ושובה השכינה לשכון בתוכם (ורמז לזה בפרי האדמה הנ"ל, ועי' בדרשות החת"ס לשבת שובה (דף כ"ט) שכתב כע"ז שבסוכות גמרו את הנדבה למשכן ואז נמחל חטא העגל והחזיר הענן את החוטאים שנפלטו ממנו בחטא העגל). ועוד י"ל לפי דברי הגר"א שענין הענני כבוד הוא השראת השכינה על ישראל מה שאין כן המן והבאר.

ז. ובאדרת אליהו פ' כי תשא הוסיף בזה דברים נפלאים, שמה שאמר הקב"ה למשה בעת שמחל לישראל הנה אנכי כרת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים "הוא שריית הענן על המשכן והכבוד שורה עליהם לעין כל וכו' עד שתמהו כל האומות עליהם ואמרו מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן וכו' ואף שהלך הענן לפניו ביציאתו ממצרים לא היה אלא לשעתו עד הים וגם לא היה לעיני כל ישראל רק לפני הנביאים שבהם משא"כ כאן כו', עכ"ל, ומקור דבריו הוא בילקוט (במדבר תרפג): "שבעה עננים היו מלמעלן ומלמטן ומארבע רוחות העולם ואחד מפניהם, ומכה נחשים ועקרבים ומשוה להן את ההרים ואת העמקים ושורף את הקוצים ואת הברקנים ומעלה עשן, ורואים אותן כל מלכי מזרח ומערב ואומות העולם אומרים מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן וגו'", ובזוהר וישלח (קעו:): "ושכינתא הות אזלא וכלהו ענני יקר בהדה כו' וכד איהי סלקא ההוא עננא סלקא עד לעילא וכל בני עלמא חמאן ושאלו ואמרי מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן" כו'.

ובביאור הגר"א על התיקו"ז (תיקון כ"א מז. ד"ה כגוונא דקדמיתא) כתב: "ועיין מה שכתבתי במקום אחר כי בזמן הסוכות היה

י. והנה ידוע מה דאיתא במדרש (במדב"ר יג ב, הובא במשנ"ב ס' תר"ע סק"ז) שבכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ועמד המשכן מקופל עד ר"ח ניסן, ולפ"ד הגר"א מסתבר לומר שאז התחזקה השראת השכינה עליהם ביתר שאת, ואפשר דמכח זה זכו בימי החשמונאים לחידוש הדלקת המנורה בכ"ה בכסלו, כיון שהמנורה היא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל (שבת כ"ב ע"ב) שזהו ג"כ עניינם של הענני כבוד, כנ"ל, וכן הענן עצמו היה מאיר להם (כמ"ש התוס' שם בשם ברייתא דמלאכת המשכן).

ולפי זה כל סדר המועדים מפסח ועד חנוכה הכל בנוי על השנה הראשונה של עם ישראל אחרי יציאת מצרים, והכל מהלך אחד, מפסח ועד י"ז בתמוז ימי האהבה, ומי"ז בתמוז עד ר"ח אלול ימי הכעס (כמ"ש רש"י שמות לג יא), ומר"ח אלול עד יוה"כ ימי רצון, וביוה"כ מחילה גמורה, ומסוכות עד חנוכה הוא שלב ראשון בהשראת השכינה וענני כבוד, והשלב הב' מחנוכה עד ניסן³.

יא. ומצאתי בס"ד רמז נפלא לדברי הגר"א בזה, ש"בסכת תשבו שבעת ימים" בגימטריא **"כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי"** (איוב יט ט), ונראה לבאר דפסוק זה הוא רמז לחטא העגל שאז נסתלקו מהם ענני הכבוד שהקיפו אותם, וזהו שאמר "כבודי מעלי הפשיט", וכן אז ניטלו מהם הכתרים שהיו להם כמ"ש "ועתה הורד עדיך מעליך", וזהו שאמר "ויסר עטרת ראשי", והגימטריא של פסוק זה שוה ל"בסכת תשבו שבעת ימים"

³ ואפשר לפי זה לתת טעם גם ליום ראש השנה, דהנה ידוע שבנין המשכן הוא כנגד בריאת העולם, דל"ט מלאכות דשבת ילפינן ממשכן וטעם השבת הוא שבו שבת ה' מבריאת העולם (ועי' בזה בהקדמת הפאת השולחן בשם הגר"א), והקמת המשכן היתה בר"ח ניסן דקיי"ל שאז נברא העולם כדעת ר' יהושע. והנה כתבו התוס' (ר"ה כז.) בשם ר"ת דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן, וידוע מ"ש האריז"ל דזה ביאור הלשון "היום הרת עולם" שיום ר"ה הוא כמו ההריון של העולם. ולפי זה אולי י"ל שגם הקמת המשכן עלתה במחשבה בר"ה ולא נגמרה עד ניסן, ולכן בר"ה תחילת התחדשות מלכותו ית' בעולם מידי שנה בשנה.

שפגע להם, אך עדיין אינם מסוגלים להאיר לו פנים בידידות כבימי קדם, וכן הדבר כאן כביכול, שהמחילה דיוה"כ היא מחילה מתוך רחמים, והיא בבחינת "ויתור" דהיינו שלפי שורת הדין הוא ראוי לעונש אך הקב"ה מוותר, אולם עדיין האהבה אינה כמקדם, ורק בסוכות שישראל נוטלין לולביהן ומהללים ומקלסים לפני הקב"ה אז הקב"ה מתרצה להם באמת.

ולפי דברי הגר"א הרי זהו ממש מה שהיה עם אבותינו במדבר בימים ההם בזמן הזה, שביוה"כ נעתר הקב"ה לתחנוניו של משה רבינו ואמר סלחתי כדברייך, אך עדיין לא חזרו הענני כבוד, כי עדיין לא היה ריצוי גמור כביכול, ובט"ו בתשרי כשהחל בנין המשכן מנדבת בני ישראל אז נתרצה להם הקב"ה ריצוי גמור והחזיר להם את הענני כבוד, וכן הדבר ממש בכל שנה ושנה שביוה"כ הקב"ה מוותר על העוונות ובסוכות הוא זמן הריצוי הגמור, כאז כן עתה.

ט. ונראה דלפי דברי הגר"א מכוון היטב מה שאמרו חז"ל שהעננים באו בזכות אהרן, דהנה לפי דברי הגר"א נמצא שתחילת השראת השכינה מחדש על בני ישראל היתה בתחילת עשיית המשכן שאז חזרו הענני כבוד, וגמר השראת השכינה היה בהקמת המשכן בר"ח ניסן שאז כיסה הענן את אוהל מועד ואמרו במדב"ר (יג ב) שאז שרתה השכינה בארץ כנ"ל, והנה כתב רש"י בפ' שמיני (ט כג): "לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמם בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל, לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה', אהרן אחי כדאי ו חשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו", הרי שהשראת השכינה ע"י המשכן שהיא סימן לכפרת עון העגל היתה ראויה לבא דוקא ע"י אהרן, שעיקר עבודת המשכן נמסרה לו ולבניו, ולכן הענני כבוד באו בזכות אהרן, כיון שהם סימן להשראת השכינה.

והטעם שאנחנו תופסים דעיקר המצוה היא האכילה ואין מברכין אלא על עיקר המצוה, וכן בדעת תורה למהרש"ם ס"ס תרל"ט כתב שלא נהגו כדברי הח"י אדם הנ"ל, ועי' בפסקי תשובות שהביא דעות פוסקי דורינו בזה.

ובאמת דברי הח"י אדם הללו צ"ע טובא, דלכא"ו בדברי כל הראשונים מפורש דלא כוותיה, דבחידושי הרשב"א בברכות שם כתב להדיא "ואפילו הלך לעסקיו ולאחר מכן נמלך לישן אינו חוזר ומברך", וכן ברא"ש שם כתב להדיא: "ולדבריו אפילו הסיח דעתו מלישן כגון שיצא למלאכתו ושוב נמלך אין צריך לברך", וכ"ה במרדכי סוכה רמז תשס"ה, ובמאירי בברכות שם כתב: "והם העידו בקצת גדוליהם שלא היו מברכים לישב בסוכה אלא מסעודה לסעודה אף על פי שהיו הולכים לעסקיהם וחוזרים ובאים לישן בתוכה", הרי להדיא דהברכה על האכילה פוטרת את כל שאר הישיבות בסוכה גם אם בינתיים יצא מהסוכה יציאה של קבע, וגם אם הסיח דעתו בינתיים, דמ"מ הכל נפטר בברכה שבירך בשעת הסעודה, וכן מפשטות לשון התוס' בברכות שם: "שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה", משמע שרק בסעודה מברכין לישב בסוכה, וכן משמע מפשטות לשון השו"ע.

אמנם לכא"ו דין זה צ"ב טובא, דהא כלל גדול הוא בדיני ברכות שכיון שהסיח דעתו אזדא לה הברכה, ומאי שנא הכא דאמרינן שהברכה פוטרת גם את מה שיעשה אחרי היסח הדעת והפסק גמור, והיכן שמענו כזאת.

אמנם הנה לשון הרא"ש בסוכה פ"ד סי' ג' הוא: "ורבינו תם פירש לפי שעיקר הקבע שאדם עושה בסוכה היא אכילה אבל שאר טיול ושינה שעושים בסוכה טפלים לגבי האכילה והיא פטרתן", (וכעין לשון זה איתא באבודרהם סדר תפילת סוכות ובאגור סי' תתק"פ ובביאור הגר"א סי' תרל"ט ס"ח), ובתוס' רא"ש סוכה מ"ה ע"ב כתב: "ומפרש ר"ת משום דעיקר חובת [נ"א מצות] סוכה היינו אכילה וכשהוא מברך בשעת אכילה נפטר באותה ברכה כל מה שיקיים מצות סוכה בין סעודה לסעודה כגון בשינה בשינון ובטיול, ברכה לישב בסוכה שבירך בשעת אכילה פטרתן".

ובשו"ע הרב סי' תרל"ט סעיף י"ב כתב סברא זאת ביתר ביאור, וז"ל: "אבל אין צריך לברך לישב

לרמז שבסוכות נתקן פגם זה וחזרו ענני הכבוד להקיפם כבתחילה.

ד) בשיטת ר"ת שמברכים לישב בסוכה רק משעת האכילה.

ידועה שיטת ר"ת (בתוס' ברכות י"א ע"ב וברא"ש שם) וסייעתו שברכת לישב בסוכה היא רק בשעת סעודה, ובזה פוטר את כל שאר הדברים שעושה בסוכה, וכן פסק בשו"ע ס"ס תרל"ט, ולפ"ז כתב המשנ"ב שם סקמ"ח בשם הט"ז שהמתענה בסוכות או שאין דעתו לאכול פת באותו יום צריך לברך בכל פעם שנכנס לסוכה

ועוד כתב המשנ"ב שם בשם הח"י אדם שאם יצא מהסוכה יציאה גמורה לאחר אכילה וחזר ונכנס ולא יאכל עד הערב וקודם האכילה יצטרך עוד פעם לצאת לביהכ"נ בזה לכו"ע צריך לברך לישב בסוכה אף שאינו אוכל כלל, ובח"י אדם (כלל קמ"ז סט"ו) כתב עוד שמי שבא לבקר את חבירו בסוכה צריך לברך לישב בסוכה בין אם יאכל שם בין אם לא.

ולפי דברי הח"י אדם והמשנ"ב נמצא מי שאחרי סעודת הערב הולך להתפלל או ללמוד או לשמחת בית השואבה וכדו' ואח"כ חוזר לסוכה לישון - צריך לברך לפני השינה לישב בסוכה, שהרי עד הבוקר לא יאכל כלום ובבוקר יצא שוב לתפילת שחרית, וכן נמצא שמי שלומד בסוכה שבביהכ"נ חייב לברך לישב בסוכה אף שלא אוכל שם כלום.

אמנם במאמר מרדכי סי' תרל"ט ס"ח הביא את דברי הט"ז הנ"ל לגבי מי שמתענה, וכתב: "ונ"ל שיש להשיב על דבריו דא"כ מי שאינו אוכל בלילה היה צריך לברך על השינה והכניסה והישיבה באותה הלילה וזה לא שמענוהו, וגם נראה שהרב ט"ז גופיה מודה דלא בעי לברוכי... ולכן נ"ל דלפי מה שנהגנו כר"ת יש לחוש לברכה לבטלה ואין לברך על הכניסה והישיבה", ע"ש, וזהו להדיא דלא כהח"י"א, וכן בשו"ע הרב כתב להדיא דלא כהח"י"א (יובא להלן), ובערוך השולחן ס"ס תרל"ט כתב: "ודע דלכאורה היה נ"ל ברור דאפילו לשיטת ר"ת אין זה אלא בסוכת עצמו אבל הנכנס לישב בסוכתו של חבירו שלא יאכל שם וברכה של סוכה שלו הלא לא תפטור סוכה אחרת וא"כ צריך לברך כשנכנס לסוכתו של חבירו, ואין המנהג כן...

מחלוקת הראשונים והחיי אדם דהכא, דהחיי"א ס"ל דבזה שבירך על האכילה חשיב שמעשה הברכה היה גם על השינה והטיול ושאר מילי, ולכן אם הסיח דעתו מהם שוב צריך ברכה חדשה, אך הראשונים ס"ל דמעשה הברכה באמת היה רק על האכילה אך כיון שחלה הברכה על האכילה ממילא חלה גם על השינה והטיול ושאר מילי, ולכן אפי' אם הסיח דעתו מ"מ כיון שכבר חלה הברכה על האכילה ממילא היא חלה מאליה על כל מה שטפל אל האכילה, גם אם היה לאחר היסח הדעת, [הבאתי את החקירה בקנין אגב לדוגמא בעלמא, אך כמובן אין כל הכרח שהמחלוקת הנ"ל תלויות זו בזו].

ומה שהאכילה היא עיקר מצות סוכה וכל השאר טפל אליה, נראה לבאר דזהו משום שגדר המצוה אינו לעשות בסוכה פעולות של אכילה שתיה שינה וכדו', אלא גדר המצוה הוא לעשות את הסוכה למקום הדירה שלו, והדרך לעשות זאת היא ע"י אכילה ושתיה ושינה ושאר מילי, אמנם עיקר המצוה הוא רק מה שע"ז הויא הסוכה מקום הדירה שלו, וכיון שעיקר דירתו של האדם הוא במקום האכילה שלו [כדקיי"ל בעירובין ע"ג ע"א שעיקר דירתו של אדם במקום פיתא] נמצא שבאכילתו בסוכה נקבע כבר מקום דירתו, ולכן זהו עיקר המצוה ושאר הדברים הם רק תוספת לקביעות דירה שלו, והם טפלים לגבי האכילה שהיא העיקר, וכיון שבירך על העיקר ממילא חלה ברכתו גם על התוספת.

***

מהגאון רבי צבי כהן שליט"א

ה'דין לכם' בספק ממון.

הנה כשנוטלים לולב ביום הראשון, יש דין שהלולב יהיה שלו, דכתיב ולקחתם לכם'. ויש לדון כשיש ספק על לולב למי הוא שייך, ומספק מעמידים אותו ביד המוחזק מדין המוציא מחבירו עליו הראיה, האם המוחזק יכול ליטול לולב זה ביום הראשון, או שמא יש לו לחוש שמא אין הלולב שלו, ואף שמספק א"א להוציא את הלולב מידו אך אפשר שבאמת אינו שלו (ואמנם אין בו

בסוכה לפי שהשתיה היא טפילה לאכילה וברכת לישוב בסוכה שבירך על אכילת שחרית היא פוטרת את השתיה של כל היום וכן היא פוטרת את השינה וטיול בסוכה כל היום שאין צריך לברך עליהם שאפילו יצא חוץ לסוכתו אחר האכילה והפסיק הרבה בין האכילה להשתיה ושינה וטיול מכל מקום כיון שכולם נמשכים וטפלים לאכילה שהיא עיקר מצות הישיבה בסוכה ברכת האכילה פוטרתן".

מבואר מדבריהם דאף אם הסיח דעתו בין האכילה לשינה וטיול ושאר מילי מ"מ כיון שהשינה והטיול וכו' טפלים אל האכילה בסוכה, אזי מכיון שחלה הברכה על האכילה ממילא חלה הברכה גם עליהם, ואי"ז מחמת שדעתו של האדם גם עליהם, אלא משום שבכל התורה הטפל בטל אל העיקר ומקבל את הדינים של העיקר, ולכן אפי' אם הסיח דעתו מ"מ המציאות היא שהם טפלים אל האכילה וממילא חלה הברכה גם עליהם.

[ואף דמבואר בתוס' ברכות מ"ד ד"ה באוכלי ובשו"ע או"ח ס"ס קע"ז שאם בעת שבירך על העיקר לא היה הטפל לפניו, צריך אח"כ לברך על הטפל כיון שלא היה דעתו עליו בשעת הברכה, (והרמ"א חולק ע"ז רק משום שדעת האדם על כל מה שיביאו בסעודה), זהו משום שלא כיון לפוטרו כלל, ולא עדיף מאם הביאו עוד מאותו מין דאם ידוע בבירור שלא חשב עליו מתחילה צריך לברך שוב, (עי' שו"ע ורמ"א ומשנ"ב או"ח סי' ר"ו ס"ה), אך אם בשעת הברכה היה הטפל לפניו אז המציאות היא שהטפל בטל אל העיקר ואי"ז מחמת דעתו, (ועי' חזו"א או"ח ס"ס כ"ז), ואמנם בסעודה אם הסיח דעתו מלאכול עוד צריך לברך שוב, כי שם ברגע שהסיח דעתו מלאכול כבר סיים את הסעודה, וממילא מה שיאכל מכאן ואילך הוא סעודה חדשה ואינו טפל אל הפת שאכל בסעודה הקודמת, אך כאן מצות סוכה היא בכל חג הסוכות, וכל מה שיעשה בסוכה במשך כל חג הסוכות נחשב טפל אל הסעודות שאוכל בסוכה במשך החג שהם המה עיקר המצוה].

והנה ידוע מה שחקרו האחרונים בגדר קנין אגב האם הגדר הוא שמעשה הקנין בקרקע חל גם על המטלטלין, או דמעשה הקנין הוי רק בקרקע אך כיון שנקנית הקרקע ממילא נקנין גם המטלטלין כיון שהם טפלים אליה, ונראה דכע"ז היא

ח"מ ליקוטים סי' ב אות ו ושד"ח ל' כלל קמא ובבכור בהמה סי' ג אות ח).

אך מצינו שיטות שנידון זה אינו תלוי בסוגיא דתקפו כהן, יש הסוברים שיוצא יד"ח אף אם מועיל תפיסה, ויש הסוברים שאינו יוצא יד"ח אף אם לא מועיל תפיסה וכדלהלן.

השיטות שנחשב 'לכם' אף אי מועיל תפיסה

הנה ידוע שיטת הרמב"ם (בכורות פ"ב ה"ו) שלהלכה תקפו כהן אין מוציאין מידו, וקשה מה יענה על קושיית הגמ' מהא דהספיקות נכנסין לדיר להתעשר, ואי ס"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן. ותירץ הכס"מ שהרמב"ם סובר שנחשב ממונו של ישראל כיון שהוא ברשותו והמוציא מחבירו עליו הראיה, אע"פ שאם תפס הכהן אין מוציאין מידו, וכ"כ בנו של הש"ך (תקפו כהן סי' א בהגהה) שכל זמן שהוא ביד הישראל הרי הוא ממון גמור שלו לגמרי ע"ש.

ולפי"ז נמצא שגם לדעת הרמב"ם יכול המוחזק בלולב לצאת בו ידי חובתו ושפיר נחשב לכם כ"ז שלא תפס הכהן. וכ"כ החמד"ש (או"ח סי' א) שלפי דברי הכס"מ נחשב שלו לגמרי לענין בל יראה.

ועי' אמרי בינה (תרו"מ סי' י) שכתב טעם נוסף שיחשב לכם, אף למ"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו, משום שיכול להקדישו ועי"ז לא יוכל שכנגדו לתפוס, ולכן הו"ל כודאי שלו ע"ש.

ובקה"י שם כתב עוד טעם שיצא בו, משום שגדר לכם תלוי בהיתר אכילה, וכיון שבפועל היתר האכילה מיוחד למוחזק, חשיב שפיר לכם, וכמו שיוצאים באתרוג של מע"ש אע"פ דהוה ממון גבוה עי"ש, ועי' בשו"ת כנף רננה (או"ח סי' ס"ט) מש"כ באריכות.

ובשערי ישר (ש"ה פ"ח) כתב לענין קידושי אשה שהמוחזק יכול לקדש בו בתורת ודאי,

משום גזל, אך מכ"מ אינו לכם, דומיא דגזל עכו"ם לסוברים שלא קנאו שאין יוצא בו יד"ח לולב-שו"ת חמדת שלמה או"ח סי' כח).

ושורש הנידון הוא בסוגיא דתקפו כהן (ב"מ ו ב), שם מייתי הגמ' ראייה שתקפו כהן מוציאין מידו ולא מועיל תפיסה בספיקות, מהא דהספיקות נכנסים לדיר להתעשר, ואי סלקא דעתך תקפו כהן אין מוציאין מידו, נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן ע"ש, והיינו שלמ"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו אין המוחזק נחשב לודאי בממון אלא לספק, ואינו יכול להכניסו לדיר ולפטור עצמו בספק ממונו של כהן, משא"כ למ"ד תקפו כהן מוציאין מידו, שהממון נחשב כודאי של המוחזק.

ולפי"ז כתבו כמה אחרונים (חמד"ש חו"מ סי' י אות ו וחת"ס סוכה ל א ועוד), שגם לענין לולב אם המוחזק יוצא בו יד"ח בסוכות, הדבר תלוי בנידון הנ"ל אי תקפו כהן מוציאין מידו, ולפי מה שפסקו רוב הראשונים שמוציאין מידו הרי נחשב המוחזק כודאי בממון, ויכול לצאת בו יד"ח לולב ביום הראשון.

והקה"י (יומא סי' ג) ציין לדברי הרעק"א (דמאי פ"א אות ו), שכתב לענין תרומת מעשר של דמאי, שאם הישראל היה רשאי למוכרו לכהן היה יוצא בו יד"ח אתרוג ע"ש, ומוכח מדבריו שאע"פ שיש ספק שמא אין התרומה שלו אלא של הכהן, מכ"מ יוצא בו יד"ח.

ועד"ז האחרונים לענין קידושי אשה, שאם המוחזק קידש בו אשה הרי היא מקודשת בודאי, כיון דלהלכה תקפו כהן מוציאין מידו (עי' קוה"ס כלל א ס"ה וחמד"ש קדושין מז א). וכן כתבו האחרונים לענין נידונים נוספים אם הממון נחשב ודאי שלו, שהדבר תלוי אם תקפו כהן מוציאין מידו (עי' מהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ב אות יז או"ק ה וכן בספרו תוספת דרבנן אות קלח, וחזו"א

התרו"מ. וכתב ליישב שהטעם שאין הישראל יכול לתרום תרו"מ הוא משום שאין המעשר ראשון שלו, א"כ כאן שמספק אין הלוי יכול להוציאו מיד הישראל, שוב זכה בו הישראל בתורת ודאי ובידו להפריש תרו"מ (והו"ד בקה"י יומא סי' ג' וב"מ סי' י"א ובכורות סי' ג' ועי"ש שהאריך בזה). ומבואר מדבריו שהמוחזק זוכה בממון אפי' לפי הצד שבאמת אינו שלו.

וכ"מ מדברי הנתה"מ (בתשובה לחמד"ש שם סי' ב), שביאר הטעם שנחשב לגמרי של המוחזק, משום דאף אם באמת אינו שלו הרי הבעלים נתייאשו הימנו ואמרינן קם דינא ע"ש (ולפי"ז בקרקע דלא אמרינן קם דינא אין הממון כודאי שלו, וכמשנ"ת לעיל בפרשת כי תבוא). ולפי דבריו מבואר ג"כ שהממון בודאי שלו ולא מדין חזקה בעלמא.

אבל במהרי"ט אלגאזי (שם, והובא גם במהרש"ם ח"ב סי' סג) נקט שהטעם שהמוחזק נחשב בעלים ודאי לכל דיני התורה, הוא משום דלא עבדינן תרתי דסתרי, דלענין הממון הרי הוא שלו ולענין המעשר בהמה או לענין החמץ ובכור וכדו' הוה ספק, אלא מכיון דלענין ממון הרי הוא שלו אף לענין איסורים תלינן דהוה שלו ע"כ, ולדבריו הוה רק מכח הספק, ולא דבאמת הוה שלו.

השיטות שאינן נחשב לכם ודינו כספק.

ומאידך יש הסוברים שהמוחזק נידון כספק ולא כודאי. והא דמבואר לגבי תקפו כהן שאם מוציאין מידו נחשב כודאי של הישראל, היינו דוקא לענין מתנות כהונה, שעיקר זכית הכהן בהם הוא משעה שבא לרשותו, ולכן כשנמצא אצל הישראל והכהן גם לא יוכל לתפוס הרי"ז כודאי של הישראל (כ"כ החמד"ש או"ח שם), או מפני שזכותו של הכהן במתנות הוא מחמת מצות הנתונה שיש לישראל, ובספיקות דלא רמי

אף לדעת הרמב"ם שמועיל תפיסה, וסברתו משום שהמוחזק נחשב בעלים על ההשתמשות בחפץ, דמאחר שהדין הוא המוציא מחבירו עליו הראיה וזכה בו עפ"י הדין הרי זכות ההשתמשות שייכת לו לגמרי, ולכן אם קידש בו אשה מקודשת בודאי, ומה דמבואר בגמ' שאין הספיקות נכנסים לדיר להתעשר אם מועיל תפיסה היינו משום דלענין מעשר בעינן צאנך המיוחד לך ואם מועיל תפיסה אינו נחשב שמיוחד לו, משא"כ לענין קידושין וכדו' שלכו"ע זכה בו המוחזק לגמרי והוה ליה כשלו. ועד"ז מבואר בשער משפט דלהלן שיכול המוחזק לקדש בו אשה, וכ"כ האו"ש (ביכורים פ"ב הי"ג) ע"ש.

ובעיקר הדבר שהמוחזק נחשב ודאי בעלים, יעויין בקובץ הערות (סי' עא) שחקר האם הגדר הוא שצריך להתייחס שהממון הוא שלו, וכמו בחזקה שאינו משנה את המציאות אלא שדנים שהמציאות לא השתנתה, או דלמא שהמוחזק נהיה בעלים במצב של הספק, ואפי' אם באמת אינו שלו הרי הוא זוכה בממון ע"י הפסק של המע"ה וזכה בו מכח הספק.

וכתב שבזה נחלקו ר' אבא ור' ירמיה (יבמות דף לז:): האם קם דינא או הדר דינא במקום שיש תביעה של ממנ"פ, דלדעת ר' ירמיה הדר דינא כיון שהמוחזקות אינה משנה את הדין אלא שיש דין להתייחס אליו כבעלים וא"כ במקום שיש תביעה של ממנ"פ חייב לשלם, ור' אבא סבר שמשעה שנפסק הדין המע"ה זכה בו המוחזק לגמרי אפי' אם באמת אינו שלו ולכן אמרי' קם דינא ופטור עי"ש.

והנה בגבורות ארי (יומא דף ט.) תמה איך אפשר להפריש תרומת מעשר מדמאי, והרי המעשר ראשון שייך ללוי והבעלים אינם יכולים להפריש ממנו תרומת מעשר (לדעת רבנן בגיטין דף ל:), וכיון שההפרשה היא רק מחמת שחושש שמא הוא טבל, א"כ המע"ר אינו שלו ואין בידו להפריש את

ועי' שפ"א על התוס' שם שהקשה כעי"ז
דנפק"מ בברי ושמא דפטור ול"ח לכם,
וכתב דמסתברא דכיון דזכה בו מספק
חשיב לכם).

גם מדברי הפמ"ג (או"ח סי' קנו סק"ב)
משמע שאין יוצאים יד"ח בממון מסופק,
משום שדן שם על מי שגזל לולב מרשע
שדינו במורידין ולא מעלין, האם יש בו
משום גזל וממילא אינו יוצא בו יד"ח נטילת
לולב, או שאין בו איסור גזל, והסיק דמידי
ספיקא לא נפקא ע"ש, הרי משמע דמספק
שמא צריך להשיבו לא חשיב לכם, אף
שהממע"ה ואין צריך להשיבו.

והחמד"ש הביא ראייה ליסוד זה שהמוחזק
נידון כספק, מהא דמבואר בגמ' (ב"ב פא ב)
שהקונה שני אילנות מביא ואינו קורא משום
דמספקא לן אי קנה קרקע, הרי שאף
שהמוכר הוא מוחזק בקרקע, אכתי מידי
ספיקא לא נפקא שמא הוא של הלוקח וחייב
להביא ביכורים ע"ש, וראה לעיל בפרשת כי
תבוא שהובא כמה וכמה דרכים לדחות
ראיה זו.

עוד כתב החמד"ש שם שמאחר שנחשב
כספק בממון, אם קידש בו אשה הוה ספק
קידושין דיש לחוש שמא קידש בממון שאינו
שלו, וכן לענין מכירת חמץ אם מכר לעכו"ם
בקנין מסופק יכול להקל לאחר הפסח ולא
חשבי' ליה שעבר בודאי על בל יראה
(ובד"ח חמץ ס"ב וכן בשו"מ מהדו"ד ח"ב
סר"ו כתבו עוד סברא להקל בספק חמץ,
דהישראל אינו רוצה לזכות בו מספק ואם
באמת הוא של הנכרי לא זכה בו הישראל,
ועי' לעיל סו"ס נ"ג). ועד"ז מבואר בפ"ת
(חו"מ סי' א סק"ז בשם הבי"ש אחרון סי'
א), וע"ע בשו"ת סמיכה לחיים (אבה"ע סי'
ט).

והנה הש"ך (חו"מ סי' ס"ו סקע"ו) כתב
שהמקדש אשה בחפץ שזכה בו מכח הספק
(וכגון במוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחלו
דמספק"ל אם הלוקח צריך להחזיר הנייר

עליה מצוות נתינה ממילא אין לכהן בו שום
זכות (כ"כ בנחלת יהושע סי' ז ד"ה ובזה
ובאמרי בינה דיינים סי' נ ובזכר יצחק ח"א
סי' נד ובחזון יחזקאל ב"ב פ"ד ה"ז),
משא"כ בשאר ספק ממון שעדיין בספיקו
עומד. ויש שדחו את הראיה מהסוגיא בעוד
אופנים (וכגון בשו"ת הרי"מ סי' ה במכתב
לבעל החמד"ש).

ולענ"ד יש לדחות את הראיה מהסוגיא שם
בעוד אופן, לפי המבואר בכמה אחרונים
(עי' בתומים קת"כ סי' ב ובשו"ת רע"א
מהדו"ק סי' קסז ובדורש לציון לנוב"י דרוש
יג ובשו"ת קרית מלך רב ח"ב סי' לט, וכ"מ
בש"ך יו"ד סי' סא סקי"ג) שבספק בכור יש
לתלות שאינו בכור משום שרוב הבהמות
אינם בכורות, ולכן באופן שלא מועיל
תפיסה הוה כודאי של הישראל, משא"כ
בספק השקול אין לנו הראיה להחשיבו
כודאי שלו.

ובאמרי בינה (בדיני יו"ט שם) כתב ג"כ לדון
שלו"ע לא נחשב לכם, דאפי' למ"ד תקפו
כהן מוציאין מידו ולא מועיל תפיסה, מודה
הוא שאם הזיק התובע את החפץ המסופק
פטור מלשלם כיון שעכשיו הוא מוחזק
בממונו (ועי' אמ"ב טו"נ סי' ז ובפתח הבית
סי' מא ענף ו), וממילא לא חשיב ודאי של
המוחזק, ודוקא לגבי ספק מעשר סגי במה
שאינו יכול לתפוס כדי ליחשב צאנך, אבל
לא הוה ממונו גמור לענין לכם כיון שעכ"פ
אם הזיקו התופס פטור.

וכ"כ בארצה"ח (סי' יא אר"י סק"ט) ובים
התלמוד (ב"ק סו ב) שהמוחזק אינו יוצא
יד"ח באתרוג שזכה בו מספק, וכתבו ליישב
עפ"ז את קושיית התוס' (סוכה דף ט).
דלמ"ל קרא דלכם למעט אתרוג גזול תפול
דהוה מצוה הבאה בעבירה, ולהנ"ל יש
נפק"מ לגבי ספק ממון דלא הוה מצוה
הבאה בעבירה כיון שהדין הוא הממע"ה,
ועכ"ז לא חשיב לכם ולא יוצא בה יד"ח
עי"ש (וכ"כ החת"ס בסוכה דף ל א אך הוא
כ"כ רק למ"ד תקפו כהן אין מוציאין מידו.

המוחזקות ודאית, משא"כ אם הוא סיבה, לכאור' אין חילוק וכיון שלמעשה יכול התובע לתפוס הרי יש לו דררא דממונא בחפץ המסופק. ועי' בחת"ס סוכה ל א לגבי ספק בכור שלמ"ד תק"כ אין מוציאין מידו נחשב ספק דוקא כשיש לו מכירי כהונה, לפי מש"כ התוס' בב"מ שרק מכירי כהונה יכולים לתפוס ע"ש, וג"ז תלוי בחקירה הנ"ל, דאם הוא סימן אין מקום לחלק בזה ופשוט.

ועי' בשער משפט (שם סק"ד) שחלק על הש"ך, וכתב דבכל ספק ממון אם קידש בו אשה מקודשת בודאי כיון שזכה מדין תורה בהמעות והוי המעות שלו ממש. ומאידך לענין ספק גירושין כתב השער משפט (סי' קלה סק"ב) להיפך שאף שהאשה מוחזקת בגט בכ"ז הויא ספק מגורשת, וצ"ב מ"ש. אך החילוק הוא פשוט, דהתם אין הספק גירושין תולדה מהממון, משא"כ הכא שקידש בממון שכבר זכה בו מספק.

וע"ע בחלקת יואב (יו"ד סי' כ"ב) שכתב דאף אי נימא שהמוחזק נחשב בעלים ודאי, היינו דוקא כשהספק נוגע רק לענין ממון, אבל אם הספק הוא גם לענין איסור לא, וכדאמרי' (גיטין דף מב:) כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה הרי אלו אוכלים בתרומה ממנ"פ דחד כהן וחד עבד כהן, ולא אמרי' שאם עבד כהן הוא הרי זכה מספק בעצמו ונתשחרר בודאי (ועי' בקובה"ע שם), וע"כ דמאחר שהספק נוגע גם לענין איסור אכילת תרומה וצריך להחמיר בו, א"כ אדרבא גם הספק ממון לא מוכרע ונשאר מסופק עי"ש.

***

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א

פרשת וזאת הברכה

(ה) מילת בני לוי במדבר.

ובריתך ינצרו (לג, ט)

ללוה וקידש בו אשה) הוה ספק קידושין ואזלי' לחומרא. ומבואר בש"ך שלהלכה נחשב ספק ממון, וגם מבואר מזה דלא כמ"ש בשער"י שלענין קידושין חשיבא לכו"ע כשלו כיון שזכות ההשתמשות בפועל שייכת למוחזק ויכול לקדש בו אשה, והש"ך נקט שגם לענין קידושין הו"ל ספק וכנ"ל.

והחמד"ש (קידושין מז א) דן שבאמת דין הקידושין תלוי אם תקפו כהן מוציאין מידו או לא, וכמשנ"ת בפשטות לעיל, והא דסבר הש"ך שאינה מקודשת ודאי הוא דוקא באופן שמועיל תפיסה, והיינו בפלוגתא דרבונתא שיכול התובע לתפוס בטענת קים לי, ולכן נידון המוחזק כספק ואינו יכול לקדש בו אשה. וכ"כ החמד"ש בתשובה שם, שבספיקא דדינא שמועיל תפיסה לכו"ע נידון כספק.

אך לולא דבריו יש לדון בזה, שדוקא באופן שמועיל תפיסה בטענת שמא, אזי דיינין למוחזק כודאי שהוא שלו, משא"כ בספיקא דדינא שהטעם שמועיל תפיסה הוא משום שהתובע טוען קים לי שהוא כטענת ברי (עי' תקפו כהן סי' עט), בזה אין ריעותא בכח המוחזק, וכל זמן שלא תפס התובע הוה כודאי של המוחזק (ויש להוכיח כן דהא גם בספק בכור יועיל תפיסה בטענת ברי ומכ"מ נידון כודאי, אך אפשר לדחות דהתם מיירי כשהתובע שמא ולמעשה לא יוכל לתפוס).

[ושורש הדבר תלוי בטעם שאם מועיל תפיסה נחשב המוחזק כספק ואי לא מהני תפיסה נידון כודאי, דבקובה"ע סי' עא ביאר שהוא סימן, דהטעם דלא מהני תפיסה הוא משום שנידון המוחזק כודאי, ואם מועיל תפיסה ע"כ הטעם משום שהוא ספק, וכ"מ בפנ"י ב"מ שם, אבל בריטב"א ב"מ שם משמע להיפך, שאפשרות התפיסה היא הסיבה להחשיבו כספק, כיון שיש לתובע בו דררא דממונא, וכ"מ בהגהת בן הש"ך על התקפו כהן סי' א ע"ש. ולפי הנוסח הראשון שהוא סימן, י"ל שדוקא כשמועיל תפיסה בטענת שמא הרי זה מראה שאין

שהוא אדום, אמרתי לה בתי המתני לו עד שיבלע בו דמו, וכל רש"י, המתני לו, דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים, עכ"ל, וצ"ע מה ענין פיקו"נ לכאן, והרי אף אילו היו צריכים למסור נפש על כל העבירות, עדיין היה אסור למול את בנו באופן שיש פיקו"נ, כיון דהוי ספק רציחה, ולא הותר להרוג אדם בשביל קיום מצוה.

ועפ"י המבואר בגיטין דמילה הוי סכנת נפשות, וכמבואר בד' הרמב"ם דאם לא היה שייך להמתין ולקיים המילה לאחר זמן לא היתה המילה נדחית בחשש סכנה, והיינו לפי שזהו המצוה דמילה - כי עליך הורגנו כל היום, לפי"ז מבואר מש"כ רש"י הטעם להמתין מלמול מי שלא נבלע דמו משום פיקוח נפש, ולא כל מטעם דאיך יותר בזה הריגתו, משום דלולי הא דילפי' מוחי בהם שאין לך דבר העומד בפני פיקו"נ, היה צריך למול אף במקום סכנה, [עיי"ש עוד מה שביאר עפי"ז].

[ובביאור הדבר ראיתי בשם הגר"י אברמסקי זצ"ל, שאמר דכמו דביציאה למלחמה, לא שייך דחיה משום חשש פיקוח נפש, שהרי כל יציאה למלחמה יש בה סכנה, והיא גופא המצוה, וע"כ לא שייך להמנע מפני הסכנה, ה"נ מצות מילה, כיון שהמצוה היא המילה אף דיש סכנה בדבר, ע"כ לא שייך להמנע מפני סכנה].

ואשר לפי"ז יתבאר מה שמלו בני לוי במדבר, ואף בחשש סכנה בלא רוח צפונית, שהרי מצות מילה קיומה אף במקום סכנה, וכמשנ"ת.

אמנם הנה אכתי צ"ב דהא בהדיא כ' הרמב"ם דיש להמתין כדי לקיים המילה בלא סכנה, וא"כ היה להם להמתין מלמול עד בואם לארץ ישראל, שהיה להם זמן ידוע, שיהיה לכתם במדבר ארבעים שנה, ומקרא מלא הוא בפ' המרגלים (במדבר יד, כח-לד) "אמר אלהם חי אני נאם ה' וגו' ובניכם יהיו רעים במדבר ארבעים שנה וגו' יום לשנה יום לשנה תשאו את עונתיכם ארבעים שנה" הרי מפורש שידעו ישראל זמן הליכתם במדבר, וא"כ היה להם להמתין מלמול עד שיבואו לארץ ישראל שתהא המילה בלא סכנה. אכן אולי י"ל דלזמן מרובה כ"כ אין ממתניים.

ובאמת שו"ר בכלי חמדה (ריש פ' נצבים אות ב) שכ"כ ליישב מה שמלו בני לוי במדבר אף בחשש

וברש"י, ברית מילה, שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם, והם היו מולין ומלו את בניהם.

הנה הטעם מה שלא מלו ישראל במדבר, איתא ביבמות פ' הערל (עב, א) משום דלא נשיב להו רוח צפונית, והיינו דמשום סכנת פיקוח נפש לא מלו ישראל, ויש לתמוה א"כ איך לא חשו לזה בני לוי, ומלו את בניהם במדבר, והכניסום לסכנה, [וכדפירש בספורנו ז"ל, "ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך" לא הקפיד על חיי בניו במדבר כדי לשמור אמרתך והיא מצות מילת הבנים, אף על פי שהיו מתים רבים מהם, כמאמרם ז"ל מפני שלא נשבה להם רוח צפונית, עכ"ל], וצ"ע איך הותר להם ליכנס לסכנת פיקו"נ בשביל מצות המילה.

והנה כ' הרמב"ם פ"א מה' מילה הי"ז, ואין מלין אלא ילד שאין בו שם חולי שסכנת נפשות דוחה את הכל ואפשר למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחד מישראל לעולם, עכ"ל, וצ"ב מה פשר אריכות דבריו, ומה הוצרך לכך, הלא אף אם א"א למול לאחר זמן, מ"מ הרי פקו"נ דוחה הכל.

והנה בגיטין נז, ב איתא "כי עליך הורגנו כל היום" ריב"ל אמר זו מילה שניתנה בשמיני, ופירש"י, זו מילה, הורגנו כל היום, דזימנין דמיית. והיינו דמילה הוי סכנת נפשות, ונצטוינו בזה להכניס התינוק לסכנה. ומשום זה הורה באבנ"ז (יו"ד סי' שכג אות ב) באחד שיש עליו חשש סכנה מחמת המילה, משום אחיו שמתו מחמת מילה עיי"ש, דכשהוא גדול וחזק מן הראשונים יש למולו, ואין אומרים נמתין יותר, דאיזה שיעור ניתן, ולדחות לגמרי אי אפשר מפני חשש. וכל דזהו שכל הרמב"ם דמפני שאפשר למולו לאחר זמן לכך אין מלין אלא ילד שאין בו שום חולי, ומשמע שאם א"א למולו לאחר זמן אין דוחין, וה"ט דכל מילה הוי חשש סכנה, עיי"ש, [וכתב וכמדומה שכ"כ בחת"ס וכעת לא עיינתי, וכוונתו למש"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סי' רמה, עיי"ש].

וכן הובא בשם מרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל (ס' נר לאחד פ' שמות) לבאר בהא דאי' בחולין מז, ב תניא רבי נתן אומר פעם אחת הלכתי לכרכי הים באתה אשה אחת לפני שמלה את בנה ראשון ומת שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתי

כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי, א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם וכו'. ע"כ.

ועמדו בזה האחרונים איך הותר לו להחסיד למסור עצמו לסכנת פיקוח נפש, [ועי' מג"א ריש סי' קד ובצל"ח ובהערות מרן הגריש"א זצ"ל, שהיה יודע שיקבל תשובתו ויוכל לפייסו, ועי' טור יו"ד סי' קנז דרשאי להחמיר ע"ע ליהרג מלבד על ג' עבירות אף בשאר עבירות, ודלא כהרמב"ם פ"ה מיסודה"ת דאסור, ועי' חת"ס יו"ד רמה].

ולאור ד' מרן החזו"א י"ל דכיון דלא היה זה אלא ספק סכנה, ולפי אומץ חרדת קדש של אותו חסיד על מצות התפלה, ובחוזק בטחונו בהשי"ת, הותר לו קיום המצוה כתיקונה גם בספק סכנה.

ו) במקראות שבחתימת התורה.

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ד' פנים אל פנים. לכל האתת והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו. ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל (לד, י"ב).

י"ל בביאור המקראות ומה שהם חותמים התורה, עפ"י ד' הרמב"ם פ"ח מיסודי התורה, וז"ל, משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה בלאט וכשוף, אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאו, לא להביא ראיה על הנבואה, צרך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילם בו, צרכנו למזון הוריד לנו המן, צמאו בקע להם את האבן, כפרו בו עדת קרח בלעה אותם הארץ, וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו, במעמד הר סיני שענינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים, והוא נגש אל הערפל, והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה לך אמור להם כך וכך, וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם וכו' ומנין שבמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי, שנא' הנה אנוכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם,

סכנה, עפ"י ד' הרמב"ם הנז' דמה שאין מלין ילד בחשש חולי מפני שאפשר למול לאחר זמן, ומבואר דבלא"ה מלין אף במקום סכנה, וא"כ שפיר עבדי שבט לוי שהכניסו במילה לחשש סכנה, כיון שלא היה זמן קבוע שיהיו יכולין למול, לכך לא חשו לחשש הרחוק של הסכנה.

ובעיקר ד' הרמב"ם שאפשר למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחד מישראל, מבואר בתשובת חת"ס (יו"ד סי' רמה) ביאור סברת הרמב"ם, שהוא כעין מה דאי' ביומא לענין פיקו"נ בשבת, חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וה"נ תדחה המילה איזה זמן כדי שיהיה נימול אח"כ כל ימי חייו, [וכשאיין לו תקוה להמול עוד, אמאי תדחה המילה אפי' שעה אחת], והיינו דלקיום מצות המילה שיהא מהול זמן רב יש לבטל מצות המילה ולהמתין מלמולו, והעירני יידי הרה"ג רש"מ קולמן, דהיינו דדעת הרמב"ם דהמצוה להיות מהול, וכשי' מהר"ח או"ז (שו"ת סי' יא), ולכך שייך קיום המצות מילה הרבה פעמים.

ב

ובעיקר הקושיא איך הותר לבני לוי למול בניהם במדבר בחשש סכנה, שמעתי לבאר בזה עפ"י מה שכתב מרן החזו"א זצ"ל [בהערות לקונטרס "כיצד אטפל בילדי בשבת ובחג" שחיבר אא"ז הגרי"מ שלזינגר זצ"ל] לענין חולי בתינוק ושינוי בסדר אכילתו שיש לדון זאת לספק סכנה, וכו' בסוה"ד בזה"ל, ואי אפשר לקבוע בענינים אלו לא גיל ולא שיעור דברים קבועים, אלא הלב יודע לפי אומץ הרגשתו על בריאות בנו, ואומץ חרדת קדש על שמירת שבת, פעמים משתנה הדין לפי חוזק בטחונו בד' ית', עד כאן לשונו הזהב.

וא"כ, אצל בני לוי באומץ חרדת קדש על שמירת מצות מילה, ובחוזק בטחונם בהשי"ת, [ע"ע רמב"ם פ"א מה' ע"ז דשבט לוי החזיק העיקר הגדול ששתל אברהם אבינו והוא עמד במצות אבות], הותר להם קיום מצות מילה בספק סכנה.

וע"ד זה נראה לבאר עובדא דברכות לב, ב דת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפילתו, לאחר שסיים תפילתו א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם וכו'

לעשות שם כל צרכיו, עכ"ל. והוא מד' המרדכי ריש פ' הישן (סי' תשמ).

והנה מבואר בדבריו דרך בשעשאה מתחילה במקום שמצטער בשינה או באכילה אינו יוצא י"ח בהך סוכה, אבל אם בא הצער אח"כ אינו פוסל הסוכה מלצאת בדבר שאין מצטער בו, וכ"כ הט"ז סק"ה ובמשנ"ב סק"ו, וכ"כ באגודה בשם היראים (הו"ד להלן), והדבר צ"ב, דאי משום שהוא מצטער בא' מתשמישי הסוכה אינו יוצא י"ח כלל, דבעי' שתהא הסוכה ראויה לכל מילי, א"כ מאי שנא אם עשאה מתחילה במקום שמצטער בו או שבא הצער אח"כ.

[והנה בשו"ע שם בעיקר דינא דמצטער פטור מן הסוכה כ' וז"ל, ודוקא שבא לו הצער במקרה אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחילה במקום הריח או הרוח ולומר מצטער אני, עכ"ל, והנה מרהיטת לשונו נראה דאין כוונתו דאם עשה סוכתו מתחילה במקום שמצטער לית ליה פטור מצטער, שלא כ' אלא שלא לעשות, ולא העמיד דבריו על דין מצטער אם הוא פטור, ומשא"כ הרמ"א כ' על דין המצטער דתלי אם בא אח"כ או שעשאה מתחילה לשם כך.

ובעיקר דבריו דיש לבאר מאי קמ"ל שלא יעשה הסוכה במקום שיפטר ממצות סוכה, י"ל עפ"י מה שביאר מו"ר הגר"א גרבוז שליט"א הא דבלילה ראשון אפי' מצטער חייב לאכול כזית, דלכא' הא ליכא תשבו כעין תדורו, ואיך מתקיים מצות אכילת הכזית בסוכה זו, וביאר עפ"י המבואר בביאור"ל (שם) בדינא דמצטער שכ' בזה"ל, ועל כן נראה דיש לזהר בזמן הקור שיהא לבוש בגדים חמים כשסועד בסוכה, כדי שלא יהיה מצטער מחמת הקור ויהיה חשש ברכה לבטלה, עכ"ל, ויל"ע טובא מש"כ ליזהר שלא יהא מצטער שלא תהא ברכתו לבטלה, הא הו"ל למיתלי בעיקרא דמילתא דנמצא אוכל חוץ לסוכה. והמבואר דאף מצטער אית ליה קיום ישיבת סוכה, אלא דמצות סוכה עיקרה שיהא כעין תדורו, אולם אף בלא"ה איכא מצות ישיבה בסוכה. ולהכי בלילה ראשון דאיכא חיוב אכילת כזית שפיר יש לו לאכול אף במצטער, דעכ"פ אית ליה מצות סוכה כעין תדורו. ולפי"ז י"ל דהא קמ"ל השו"ע דלא יעשה מתחילה במקום

מכלל שקודם זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה וכו'. וזה הוא שאמר לו הקב"ה בתחלת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשות במצרים ואמר לו ושמעו לקולך, ידע משה רבינו שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי ומהרהר ומחשב, והיה נשמט מלילך ואמר והן לא יאמינו לי, עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים, ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק ההרהור שמהרהרין אחריו, שאני נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מבתחלה ולא ישאר בלבן הרהור, הוא שהכתוב אומר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה, עכ"ל.

אשר נמצא בזה, שהאמונה במשה היתה לפי שראו שדיבר ה' עמו פנים בפנים במעמד הר סיני, וגם האותות והמופתים שעשה בארץ מצרים לא בהם האמינו במשה, אלא אמונתם היתה משום מעמד הר סיני שבזה ידעו בלא הרהור שמבתחלה שלחו ה', והניסים שעשה לישראל במדבר גם הם לא באו להביא ראיה על הנבואה, רק אמונתם היתה במעמד הר סיני שראו ושמעו שדיבר ה' עמו.

א"כ זהו שחתימת תורת משה בכך שהאמונה בו במה שראו "אשר ידעו ה' פנים אל פנים". וכל האותות והמופתים במצרים, ו"היד החזקה" - שפעל הקל על ידו לשנות הטבע כענין בקיעת הים ופתיחת פי הארץ והורדת המן מן השמים (- ספורנו) "ולכל המורא הגדול" - מעמד הר סיני (ספורנו ורמב"ן) אשר עשה משה "לעיני כל ישראל", אלו כולם שעשה משה, האמונה בו לא היתה לא היתה כי אם מפני שראו "אשר ידעו ה' פנים אל פנים", ובזה היתה אמונת ישראל במשה רבינו ע"ה.

***

קונטרס בענייני "חג הסוכות"

(ז) סוכה שאין ראויה לכל מילי.

(א) כ' הרמ"א סי' תרמ סעיף ד, ואם עשאה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה, או שא"א לו לעשות אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מליסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל אפי' בדברים שלא מצטער בהם דלא הוא כעין דירה שיכול

בקושיא הב' כונתו להק' דהא כל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת, ואי לא שייך ישיבת הסוכה אלא איש ואשתו, א"כ איך ראויין כל ישראל לישב בסוכה אחת, וכמש"כ הח"צ בהשגתו ע"ד המרדכי. אכן מש"כ ליישב דכיון דיכול לישן שם לבדו הסוכה כשרה אף דאית ליה פטור מצטער, צ"ב דסו"ס כל שאינה ראויה לשינה איש ואשתו הרי אין ראויה לכל מילי, ואיך נפיק בה כלל יד"ח.

(ג) ואשר נראה בעזה"י בביאור הדברים, דהנה דינא הוא בסוכה דבעי' "תשבו כעין תדורו" ומינה ילפי' (כח, ב) דכל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו ארעי, כיצד היו לו כלים נאים מעלן לסוכה מצעות נאות מעלן לסוכה וכו'. ובגמ' (כו, א) אמרי' דשומרי גינות ופרדסין פטורין מן הסוכה, ולא עבדי סוכה התם משום תשבו כעין תדורו, וברש"י ז"ל, כעין תדורו כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה עם מיטותיו וכלי תשמישו ומצעותיו וזה אינו יכול להביאן מפני הטורח.

והנה יש לחקור בהדין "תשבו כעין תדורו" [ומתבאר כן בד' הח"צ] אי הוי דין בהסוכה דבעי' שתעשה כעין דירה של כל השנה, עם מיטותיו וכלי תשמישיו ומצעותיו ומעלה לה כלים הנאים וכו', או דנימא דלאו דין הוא בהסוכה, אלא דין הוא בישיבתו בסוכה שתהא כעין דיוריו בביתו, ולכך צריך שיהא במטותיו וכלי תשמישיו וכו'. [ובאמת מלבד הך מילתא שיהא בסוכה מיטותיו וכלי תשמישיו וכו' ושיעלה לה כלים הנאים וכו', ילפי' נמי (כז, א) מהאי קרא שיהיו מנין הסעודות בסוכה כבביתו של כל השנה, ודבר זה הוא משום ישיבת הגברא בסוכה, אולם מלבד זה איכא דינים בהסוכה, ויעו' רמב"ם פ"י ה"ה דמבואר דב' מילי נינהו, האחד אופן דיוריו בסוכה באכילה ושתיה וכו', והב' שתהא סוכתו קבע בכלים הנאים ומצעות הנאות וכו', ובהא מילתא דיינינן אם הוא משום צורת הסוכה או דכך בעי שיהא אופן הישיבה בה].

ונראה בדעת המרדכי, ובהקדם דהנה בבי' הגר"א הביא כ"ד דמבואר כהמרדכי, וז"ל, כמו שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, ופחותה מעשרה והוצין יורדין לתוך עשרה, ואינה יכולה לקבל כרים וכסתות וכיוצא בהן, עכ"ל. והיינו דבהנך ג' דוכתי פסלינן הסוכה משום דאינה

שמצטער בו, אף דאיכא דמצטער קיום מצות סוכה שלא כעין תדורו].

(ב) והנה בתשו' חכם צבי (סי' צב) כ' ע"ד המרדכי וז"ל, אינו נראה לי כלל, דתשבו כעין תדורו לאו על אופן הסוכה קאי באיזה ענין תהא עשויה, אלא על אופן הישיבה באיזה ענין תהא, וע"ז קאמר דתהא כעין דירה, ואה"נ דאם עשה ב' סוכות האחת לאכילה והשניה לשינה אף שאותה של אכילה אינה ראויה לשינה מ"מ נפיק בה ידי חובת אכילה, ע"כ מלשונו.

והק' שם עוד, חדא, מדאמרי' בגמ' (כג, א) דר"ע עשה סוכתו בראש הספינה ולמחר נשבה רוח ועקרתה, ואף דהרוח מצויה כשרה דסוכה דירת עראי בעינן, והכי קיי"ל, והרי מסתמא אין דרך לישן שם כיון שהרוח מצויה שם כל שעה ונוחה ליעקר, ואין אדם ישן בדירה כזו, ואפ"ה עשאה ר"ע כדי לאכול שם, ש"מ דאף שאינה ראויה לישן בה יוצא בה ידי חובת אכילה. ועוד, דילפי' בגמ' (כז, ב) מכל האזרח מלמד שכל ישראל יוצאין בסוכה אחת, ופירש"י דמשמע סוכה אחת לכל ישראל שישבו בזה אחר זה, עכ"ל, והנה אף דבאכילה ראויין לאכול זה אחר זה, אבל לענין שינה כיון דקיי"ל (סי' תרלט ס"ב ברמ"א) דמצות שינה בסוכה היינו איש ואשתו, הא א"א לב' אנשים ונשותיהן לישן בסוכה אחת, (ואי בהפסק מחיצה הא לאו סוכה אחת), ולפי"ד המרדכי הא כיון דאינה ראויה לשינה אף מצות אכילה לא נפקי בה. עכ"ד.

ובאמת הנה כ' הרמ"א (שם) וז"ל, ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקין במצות, יש אומרים משום צינה די שער לישן במקומות הקרים (מרדכי), ולי נראה משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה, ובמקום שלא יכול לישן עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור, וטוב להחמיר להיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה, אם אפשר להיות לו סוכה מיוחדת, עכ"ל.

ובמג"א (סק"י) כ' וז"ל, צ"ע דהא אם עשה הסוכה במקום שאינו יכול לישן לא יצא כמ"ש סי' תרמ ס"ד בהג"ה, וא"כ אם אין לו סוכה מיוחדת לא יצא כלל, וע"ק דבגמרא אמרי' שכל ישראל ראויין לישב בסוכה א' ע"ש, וצ"ל דמ"מ כיון שיכול לישן שם לבדו הסוכה כשרה דהוי דירה, ומ"מ הוא פטור דמיקרי מצטער, עכ"ל. והנה

הסוכה שאינה ראויה לשינה, והרי היא כעין דירה.

ד) אולם דעת הח"צ מבואר בדבריו דהדין תשבו כעין תדורו נאמר על אופן ישיבתו בסוכה שתהא כשיבתו בביתו של כל השנה, אולם לא הוי כלל דין בהסוכה, וא"כ במצטער כגון בשינה, אם ראויה היא לשאר מילי, אין לפסול הסוכה משום כן, דהא ישיבתו באכילה שפיר היא כשיבתו בביתו וכעין תדורו, וכיון דאין הפסול בהסוכה, א"כ לא אכפ"ל אי איכא מידי דלא מצי עביד בה, דרק אי הוי מהלכות הסוכה שתהא כעין דירה, אזי מצינו לפוסלה אף במילי שהיא ראויה להם, דאין הסוכה ראויה לכל מילי, אולם אי בישיבתו תליא מילתא, א"כ הא לא שייכי תשמישי הסוכה אהדדי.

והנה הח"צ הק' ע"ד המרדכי, חדא מהא דר"ע עשה סוכתו בראש הספינה, אף דאין דרך לישן שם לפי שהרוח מצויה ונוחה ליעקר ואין אדם ישן בדירה זו. ועוד מדילפי' מכל האזרח דכל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת, ואף דמצות שינה איש ואשתו, וא"כ אינה ראויה לשינה.

ולפמשנ"ת בדעת המרדכי דהדין תשבו כעין תדורו נאמר הלכה בהסוכה שתעשה כעין דירה, יש ליישב תמיהותיו, דהנה הך דאינה ראויה לשינת איש ואשתו, הן כ' המג"א דאין נפסלת משום כן כיון דראויה לישן בה לבדו, והיינו דאין הסוכה נעשית בזה שאינה ראויה לשינה כמשנ"ת. ותו לכאו' י"ל דמה דבסוכה שכל ישראל ראוין לצאת בה וליכא למצות שינה דאיש ואשתו, אין פוסל הסוכה, דאי"ז חסרון בהסוכה אלא דמשום היות שם אנשים הרבה לא שייך אופן ישיבה זו, אולם הסוכה מצד עצמה ראויה היא שפיר.

וכן הא דפריך מהך דר"ע, י"ל דכה"ג הסוכה ראויה היא שפיר לישן בה, דדוקא מצטער מפני הריח וכו' או דמתירא מפני הליסטים, מחמת זה הרי אינה ראויה לתשמישים, אבל הך דר"ע בסוכה שבספינה אינו אלא דאין דרך לישן בה, אולם ראויה היא שפיר. שוב מצאתי בס"ד בהג' מעשה רוקח (לשו"ע) שכ"כ לדחות ד' הח"צ דלא קאמר המרדכי אלא באין ראוי ולא באין דרך, דע"ז הקפידה תורה שיעשה סוכה הראוי לישן בה, וסוכה זו ראויה היא. ועוד כ' שם דהך דר"ע שאני משום דאי אפשר היה בענין אחר. ועי'

ראויה לכל מילי אף דראויה לא' מהן, באינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו ופחותה מי' משום האכילה אף דראויה לשינה, ובאינה יכולה לקבל כרים וכסתות משום השינה. והנה בכל הנך סיבת הפסול הוי חסרון בהסוכה עצמה, מה שהיא קטנה בגודלה או בגובהה או שאינה יכולה לקבל כרים וכסתות, ולכאו' מאי ראייה דאף בשהגברא מצטער נמי תפסל הסוכה משום דאינה ראויה לכל מילי, הא י"ל שאין הסוכה נפסלת אלא בשהחסרון בהסוכה.

והמבואר דעת המרדכי דהדין "תשבו כעין תדורו" נאמר בהסוכה שתעשה כעין דירה, וכל דאיכא חסרון בדיורי הסוכה, שאינה מעמדת כל השימושים בה דאכילה ושינה, מחמת איזה טעם שהוא, הוי חסרון בכעין תדורו שצריך שתעמיד הסוכה. וזהו דאייתי הגר"א מכל הנך דאיכא חסרון בהסוכה, דאף דליכא חסרון לכל מילי, נפסלה הסוכה ולא נפקי בה כלל אף במילי דאית בה.

ובזה יתפרשו היטב ד' המרדכי דמפיק מינה דכל שאין הסוכה ראויה לכל מילי, ולא כעין דירה היא, לא נפיק בה כלל ידי חובתו, דמשום דבעי שתהא הסוכה כעין דירה והיינו ראויה לכל מילי דבית באכילה ושינה, א"כ כל חסרון בתשבו כעין תדורו כמו אם מצטער בה, הוי חסרון ופסול בהסוכה, ושוב אינו יוצא בה אף במילי שאינו מצטער.

והדברים מבוארים דהפסול משום דאינה ראויה לכל מילי הוי פסול בהסוכה, בד' המחצה"ש (סק"ו) שכ' דהא דבמקומות הקרים שאין ישנים בסוכה (כמש"כ הרמ"א הנז"ל) אין הסוכה נפסלת משו"כ, דמ"מ מיקרי ראוי לשינה אם יביא כרים וכסתות. והביאור, דאע"פ שהוא פטור מלהביא כרים וכסתות משום טירחא ושוב איכא פטור מצטער, מ"מ לא נעשה זה חסרון בגוף הסוכה כיון דמצי להביא כרים וכסתות וא"כ מצד הסוכה ראויה היא לשינה.

אשר לפי"ז נראה ביאור ד' המג"א דכל ליישב הא דאין הסוכה נפסלת אף דאינה ראויה לשינת איש ואשתו ואית ליה פטור מצטער בשינה, משום דיכול לישן שם לבדו, והיינו דאף דאית ליה פטור מצטער דאין הסוכה ראויה לשינת איש ואשתו, מ"מ כיון דיכול לישן שם לבדו א"כ לא חשיבא

בסוכה אם כל המקומות אינם הגונים מפני החום או מפני הקור פשיטא שמחויב לעשות סוכה איך שיכול, עכ"ל. הרי נתבאר לן היטב, דבמקום דא"א בענין אחר, כה"ג חשיב כעין דירה כפי מה דאפשר לו, דכל דירה דיוריה הם כפי האפשרות הקיימות באותו המקום, ובמקום זה כך היא דירה, והוי בכלל כעין תדורו.

(ז) והנה בפמ"ג שם כ' במקומות הקרים שאין ישנים בסוכה [ומשום דא"א בענין אחר מיקרי כעין תדורו], אם עשאה במקומות שבלא"ה אין ראויין לשינה, וכגון ברחוב דמתיירא מפני הליסטים וכו', שפיר נפקי בה י"ח באכילה, משום דבהנך מקומות אין הסוכה עשויה אלא לאכילה ולא לשינה.

אמנם הלבוש (סי' תרמ) כ' על דבר זה וז"ל, מה שנהגו רובא דעלמא לישן חוץ לסוכה כבר אמרנו למעלה שסומכין על דבר זה שיראים מפני הצינה וכו' הלכך מה שכתב המרדכי מי שעושה סוכתו במקום שראוי לאכול ולשתות שם אבל אינה ראויה לישן מפני שמתיירא מליסטים או מגנבים ואכל שם לא יצא י"ח אפי' ידי אכילה וכו', נראה לי דעכשיו שרובן אין נוהגין כן לישן בה, לא מיפסל הסוכה כה"ג, כיון שבלא"ה אין ישנים בה, מיהו יש לחלק דמ"מ ראוי לישן בה בעינן דהוי כעין דירה, ואע"פ שאינו ישן בתוכה, כדאמרי' בעלמא כל הראוי לבילה וכו', עכ"ל.

ונראה בעזה"י בביאור שיטתם, דהנה בד' הפמ"ג נתבאר דבמקומות הקרים טעמא דלא מיפסלא הסוכה, משום דא"א בענין אחר, וכמשנ"ת דבמקום שא"א בע"א חשיב כעין דירה אף באינה ראויה אלא לאכילה, לפי"ז זהו שכ' דאין הסוכה עשויה אלא לאכילה ולא לשינה, ושפיר מצי עביד לה במקום דמצטער בשינה בלא"ה, דהא אינה עומדת כלל לשינה.

אולם בדעת הלבוש מבואר בדבריו דמה דאין ישנים מפני הצינה לא חשיב בהכי שאין ראוי לשינה, וביאור דבריו י"ל כמש"כ המחצה"ש משום דיכול להביא לה כרים וכסתות, וא"כ דאף בכה"ג לא חשיב דהסוכה עשויה רק לאכילה ולא לשינה, דחשיבא דראויה לשינה, לכך אף דבפועל אין ישנים בסוכה, אין להתיר לעשות הסוכה במקום שמצטער שם בלא"ה, כיון דראוי לשינה בעינן.

להלן משנ"ת בהא דחלוק מקום דאי אפשר בענין אחר.

(ה) ומעתה י"ל בהא דחלוק אם בנה בתחילה במקום שמצטער ואין ראויה לכל מילי, או בא ענין הצער אח"כ, דמשום דהדין תשבו כעין תדורו שתהא הסוכה כעין דירה נאמר בזה הלכה בהסוכה היאך תעשה, י"ל דרק כשמתחילה אינה ראויה לכל מילי ונעשית באופן שאינו כעין דירה כה"ג הרי היא פסולה, אבל היכא דכבר נעשתה בכשרות ואית ליה שם סוכה, לא פקע דינה מינה. [ואי הוי דין בהישיבה בסוכה א"כ אין מקום לחלק, דכל ישיבה וישיבה באפי נפשה היא, אולם בדין הסוכה י"ל דתלי בעשייתה דההלכה נאמרה היאך תעשה]. ושמעתי לדקדק כן בלשון היראים (סי' תכא) דכ' כדברי המרדכי, והוסיף וז"ל, ומתחילה לא הוי סוכה כיון דלצער קיימי, עכ"ל, ומשמע דמשום דמתחילה ל"ה סוכה לכך פסולה, ולהכי כשבא הצער בשינה או אכילה אח"כ, הרי היא כשרה לשאר מילי.

(ו) והנה בפמ"ג (א"א סק"ו) כ' דהא דבמקומות הקרים דאין ישנים בסוכה כמ"ש הרמ"א, אפ"ה יוצאין יד"ח באכילה בה ומיקרי כעין תדורו, כיון דאי אפשר בענין אחר. וכ"כ האגודה (פ' הישן) שהביא דינא דהמרדכי בשם היראים וז"ל, מצטער פטור מן הסוכה וכו' וכו' בס' יראים משום תשבו כעין תדורו וכו' ודוקא שנולד הצער אחר עשיית הסוכה או שאינו יכול משום ענין לעשות סוכה במקום אחר, אבל אם עשאה תחילה במקום צער וכו' אפי' ידי אכילה לא יצא, עכ"ל, וצ"ב מאי שנא היכא דאפשר בענין אחר מהיכא דאי אפשר בענין אחר.

ומצאתי בס"ד בערוה"ש (תרמ סעיף ט) שעמד בד' הרמ"א בשם המרדכי, וז"ל, ודבריו צריכין ביאור דא"כ במדינות החמות שמצויין שם זבובים בכל מקום ולהיפך במדינות הקרות שהקור גדול וכמעט מהנמנעות לישן שם, נפטור עצמנו לגמרי מן הסוכה, אך הענין כן הוא, דהתורה אמרה תשבו כעין תדורו שתהא הסוכה כביתו ודירתו, ודבר ידוע שהאדם העושה לו דירה יחפש אחר המקום היותר הגון, ואם יהיה מקום הגון ומקום שאינו הגון יבחר במקום ההגון, אבל אם כל המקומות אינם הגונים בהכרח לעשות לו דירה איך שהוא, וכמו כן

להוא דופן כמאן דמקרבא גבי סכך דמי. וכן דעת רב ניסים גאון (עירובין ד, ב) ז"ל, שאם יהיה הסיכוך שביניהם פחות מד' אמות כשרה, כי נידון זה הכותל של בית כאילו הוא סמוך לסיכוך ורואין כאילו הוא דופן עקומה ונכשיר בו הסוכה. עכ"ל.

וכ' הר"ן נפק"מ אם יכולים לאכול באותו מקום שבין הדופן לאיצטבא, דאי חשיב כאילו נתקרב הדופן להסכך, א"כ כיון דהסכך עצמו כשר הוא א"כ יש להכשיר אותו מקום כפסל היוצא מן הסוכה (כמש"כ רש"י בסוגיין), [ועי' הערות למרן הגריש"א זצ"ל דלא חשיב אותו מקום כחוץ לדפני הסוכה, כיון דאין המחיצה מפסקת במציאות ממש, אלא רק בדין נחשב שנתקרבה המחיצה לאיצטבא, ומשו"ה אינה חוצצת, ושפיר שייך למחשביה כפסל היוצא מן הסוכה]. אבל אי נימא דדו"ע היינו דהסכך נעשה כחלק מן הדופן א"כ הדבר ברור דאין אוכלין באותו המקום, דאין אוכלין תחת דופן הסוכה.

ובפמ"ג (סי' תרלז במ"ז סק"ז) כ' עוד נפק"מ בזה, היכא שהי' אותו מקום מסוכך בסכך גזול, דאי חשיב כאילו נתקרב הדופן למקום הסכך הכשר, א"כ הסכך הגזול אינו מן הסוכה, ואינו פוסל בה מידי, אבל אי חשיב אותו הסכך כחלק מן הדופן א"כ הלא פסול גזול שייך אף בדפנות משום מצהב"ע, ול"ש להכשיר הסוכה בדופן זו.

וברש"י לקמן (יז, א) גבי בית שנפחת כ' וז"ל, ואיני מפרש רואין את הדופן כאילו הוא עקום והולך תחת הסכך פסול ומגיע לסכך כשר ומוציא הפסול מן הסוכה, דא"כ גם גבי אויר נימא הכי. עכ"ל. [וכוונתו לפי' הראשונים הנ"ל דדין דופן עקומה הוא קירוב הדופן, אלא די"מ דהדופן כולה נתקרבה להאיצטבא והסכך הכשר, וי"מ דרק הסכך נתעקם בראשו ועיקרו נשאר במקומו, ולדבריהם טפי מיושב ל' דופן "עקומה"]. ובריטב"א ובר"ן הק' כד' רש"י, והוסיפו לתמוה, דיותר קל לדופן להתקרב כשאין שם סכך מפסיק, וא"כ אויר נמי לא יפסול אלא בד' אמות, דנימא דרואין כאילו נתקרב הדופן למקום הסכך, אלא ודאי ה"ט דדו"ע, דהסכך נעשה כחלק מן הדופן, וכשיש אויר מפסיק ל"ש לומר כן.

(ב) והנה הרמב"ם פ"ד מסוכה הי"ד כ' וז"ל, בנה איצטבה כנגד דופן אמצעית מן הצד אם יש

(ח) והנה בח"צ כ' דאם עשה ב' סוכות, אחת לאכילה ואחת לשינה, אף דהראויה לאכילה אינה ראויה לשינה יוצא בה יד"ח. ושמעתי לדון דהנה לפי"ד הפמ"ג דבמקומות הקרים דבלא"ה אינו ישן בה, יכול לעשותה אף במקום צער כגון במתיירא מפני הליסטים, ולכאו' ה"נ היכא דאית ליה סוכה לשינה, א"כ אף לד' המרדכי לא ניבעי שתהא הסוכה לאכילה ראויה גם לשינה, דהא בלא"ה אין מקום שינתו בסוכה זו.

אכן לפמשנ"ת מד' הערוה"ש דמה דיוצאין במקומות הקרים משום דחשיב כעין תדורו, דבמקום שא"א בע"א כך עושה דירתו, א"כ לא שייך הא מילתא אלא כה"ג דמשום דא"א בענין אחר הוי כעין תדורו בדירה זו, ונמצא דאית ליה סוכה שאינה עשויה אלא לשינה והוי כעין דירה, ולכך לא קפדינן אי איכא צער בלא"ה שהרי לא קיימא אלא לאכילה. אולם בב' סוכות, אף דאית ליה סוכה המיועדת לשינה, מפני מה נאמר דלא בעי כעין דירה שהיא לאכילה ושינה, ואף דאית ליה סוכה לשינה, הרי במקום זה שאפשר לאכול ולישן בסוכה הא בעינן סוכה הראויה לכל מילי, וא"כ להמרדכי אף כה"ג בעינן סוכה הראויה לכל מילי.

(ח) בביאור הלכתא דדופן עקומה.

(א) סוכה ד, א היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעי על פני כולה ויש בה הכשר סוכה כשרה, ומן הצד אם יש משפת איצטבא ולכותל ד' אמות פסולה פחות מארבע כשרה, מאי קמ"ל דאמר' דופן עקומה כו', היתה גבוהה מכ' אמה ובנה איצטבא באמצעיתה אם יש משפת איצטבא ולדופן ארבע אמות לכל רוח ורוח פסולה פחות מארבע אמות כשרה, מאי קמ"ל דאמר' דופן עקומה כו'.

הנה בביאור הלכתא דדופן עקומה נחלקו הראשונים, רש"י ר"ן וריטב"א ושאר פי' דדו"ע היינו דרואין כאילו הדופן נעקם והסכך שמן הדופן ועד כנגד האיצטבא הוא כחלק מן הדופן אלא שנתעקם, שכן דרך הכתלים להתעקם.

ובריטב"א הביא פי' רש"י שרואין כאילו נתקרב הדופן בסופו לאיצטבא, והיינו דמקום האיצטבא יש לו ד' דפנות דמדינא דדו"ע רואין כאילו נתקרבו להאיצטבא, וכ"ה במאירי בשם י"מ. וכ"כ בה"ג (הל' סוכה) דכל פחות מד"א אמרינן חזייה

בד"א ל"ל דינא דדופן עקומה, הא אף באמצע הסוכה דליכא דו"ע מכשירין הסוכה, ע"כ הכריע הרמב"ן כד' הרי"ף דהלכה כמ"ד דסכ"פ באמצע הסוכה פוסל בארבעה טפחים.

והנה הבה"ג כ' להדיא דהא דמכשירין בית שנפחת הוא מדינא דדופן עקומה, וז"ל, בית שנפחת וסיכך על גביו כו' פחות מארבע אמות כשרה, מ"ט דאמרי' דופן עקומה פחות מארבע אמות כשרה, דכל פחות מארבע אמות אמרי' חזייה לההוא דופן כמאן דמקרבא גבי כך דמי וכשרה, עכ"ל. וצ"ע דהא איהו גופיה פסק כרב דסכ"פ באמצע הסוכה אינו פוסל אלא בד"א, וא"כ בבית שנפחת בלא דינא דדו"ע יש להכשיר הסוכה, דהא סכך פסול אינו פוסל אלא בד' אמות, וצע"ג.

(ד) ואשר נראה בזה בעזה"י, ובהקדם הא דתנינן לקמן (יז, א) בית שנפחת וסיכך על גבו אם יש מן הכותל לסיכוך ארבע אמות פסולה, וכן חצר שהיא מוקפת אכסדרה, סוכה גדולה שהקיפיה בדבר שאין מסככין בו אם יש תחתיו ארבע אמות פסולה, ואמרי' בגמ' צריכא, דאי אשמעינן הני תרתי (בית שנפחת ואכסדרה) משום דסככין סכך כשר הוא, אבל סוכה גדולה שהקיפיה בדבר שאין מסככין בו דסככה סכך פסול הוא אימא לא. ע"כ. וכו' בריטב"א וז"ל, והא דס"ד לאיפלוגי בדופן עקומה היכא דסככה סכך כשר להיכא דסככה סכך פסול, קשיא לפום מאי דפרישנא בדופן שרואין הכותל כאילו נתעקם, מ"ש בין סכך הכשר לסכך הפסול לגבי האי מילתא, ונ"ל דה"ק דדלמא הוה ס"ד דסכך פסול לא גמירי בה דופן עקומה דכיון דאינו מן הסוכה כלל מפסיק וחוצץ הוא מאד, אבל כשהסכך סכך כשר הוא אלא שהוא נעשה לשם דירה דמין במינו הוא אינו חוצץ כל כך, ראוי להכשירו ע"י דופן עקומה, קמ"ל דאפי' בסכך פסול אמרינן לה דהכי גמרינן. עכ"ל. הנה חזינן דדין דו"ע מיישך שייכא להסכך, אם יש בו הפסק בין הדפנות להסכך הכשר.

והנה כד דייקנין בדבריו שהק' "לפום מאי דפרישנא בדו"ע שרואין הכותל כאילו נתעקם" מ"ש סכך הכשר לסכך הפסול לגבי האי מילתא" והיינו דלפי"ד הבה"ג והי"מ דפי' דדו"ע היינו דרואין כאילו נתקרב הדופן למקום הכשר הסוכה, הוה פשיטא ליה הא דהו"א לחלק בין

משפת איצטבה ולכותל ארבע אמות לכל רוח פסולה, פחות מארבע אמות כשרה, וכאילו המחיצות נוגעות באיצטבה והרי מן האיצטבה ועד הסיכוך פחות מעשרים אמה. עכ"ל. וכו' המגיד משנה והכס"מ דהרמב"ם נחית בזה לפלוגתת המפרשים, ונקט כהגאונים ז"ל והכשיר הסוכה כולה, ודלא כהמפרשים דפוסלים יתר הסוכה חוץ לאיצטבה. והיינו דכיון דרואין כאילו נתקרב הדופן לאיצטבא, א"כ יש להכשיר אף חוץ לאיצטבא דהוי תחת הסכך ולא תחת הדופן.

והקשה הכס"מ דהרמב"ם סתר משנתו דבפ"ה הי"ד גבי בית שנפחת וסיכך ע"ג כ' וז"ל, כיצד בית שנפחת באמצעו וסיכך במקום הפחת, וכן חצר מוקפת אכסדרה שסיכך עליה, וכן סוכה גדולה שהקיפיה בדבר שאין מסככין בו בצד הדפנות מלמעלה אם יש משפת הסיכוך הכשר ולכותל ארבע אמות פסולה, פחות מיכן רואין כאילו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל וכשרה. עכ"ל. והיינו דהרמב"ם פי' הכא כהראשונים שכ' דהסכך נעשה חלק מן הדופן, וסתר למש"כ בפ"ד דדו"ע היינו דרואין כאילו נתקרב הדופן לאיצטבה. וצע"ע.

(ג) והנה בגמ' (יז, א) פליגי אמוראי בשיעור סכך פסול לפסול הסוכה, בסורא מתנו דפליגי בה רבה ורבנן דבי רב, דלרבה כשם שמן הצד אין סכ"פ פוסל אלא בד"א, ה"ה סכ"פ באמצע הסוכה לא יפסול אלא בד"א, ולרבנן דבי רב הא דסכ"פ מן הצד אינו פוסל אלא בד"א היינו משום דאמרי' דו"ע, אבל באמצע הסוכה פוסל בד' טפחים. ובנהרדעא מתנו דפליגי בה רב ושמואל, דלרב סכך פסול בין מן הצד בין באמצע פוסל בד"א, ולשמואל סכך פסול מן הצד פוסל בד' אמות, ובאמצע בארבעה טפחים.

ופסק הרי"ף כשמואל ורבנן דבי רב, דסכך פסול באמצע הסוכה פוסל בארבעה טפחים, והבה"ג פסק כרב בלישנא בתרא, דסכ"פ בין באמצע בין מן הצד אינו פוסל אלא בד' אמות. ובר"ן (ח, ב) מדפי הרי"ף) הביא דהרמב"ן הכריע כד' הרי"ף, וז"ל, והרמב"ן מכריע כדברי הרב אלפסי משום דסוגיין בכולהו תנויי דאמרינן דופן עקומה, ואי כרב דאמר ואפי' באמצע בד' אמות, דופן עקומה למה לן. עכ"ל. (וכ"ה ברא"ש ובריטב"א).

והיינו דכיון דסתימת הגמ' דאמרי' דופן עקומה, והלא למ"ד דסכ"פ אף מן האמצע אינו פוסל אלא

אמות כשירה, דכל פחות מארבע אמות אמרינן חזייה ליהוא דופן כמאן דמקרבא גבי סכך דמי וכשרה. עכ"ל. והיינו דהם ב' דינים מהלכה אחת, דמהלמ"מ דדו"ע דרואין כאילו נתקרב הדופן לגבי הסכך הכשר, כיון דסכ"פ עד ד"א ל"ה הפסק, מה"ט נמי סכ"פ אינו פוסל אלא בד' אמות, וכמשנ"ת].

אבל הראשונים דפי' דדו"ע היינו דרואין כאילו נתעקם הכותל, א"כ אף בסכך המפסיק וחוצץ בסוכה, שפיר עבדינן ליה דופן עקומה, דהא כולן כשרות לדפנות, וא"כ הא דס"ל לרב דסכ"פ אינו פוסל אלא בד"א לא שייכא כלל להלכתא דדו"ע, ומשו"ה שפיר מקשי דלרב לא בעי' לדופן עקומה, שהרי בלא"ה סכ"פ אינו פוסל אלא בד"א.

[שוב מצאתי בחי' האור שמח (ליקוטים) שכ' נפק"מ טובא בדינא דדו"ע, דבסוכה למעלה מכ' אמה ואיצטבא באמצע, אף אם אין הסכ"פ פוסל הסוכה מ"מ הא לית לה דפנות, ובעי' לדו"ע, דהא חזי' דאף לר"ת דלמעלה מכ' אמה לא חשיב סכ"פ, מ"מ בעי' לדינא דדו"ע ובלא"ה פסולה, והיינו דאף אם אינו פוסל, בעי' להלכתא דדו"ע שיחשבו הדפנות סמוכות לסוכה].

ולפמשנ"ת שפיר יש ליישב קושיית הראשונים דאי רואין הדופן כאילו נתקרב למקום הסכך הכשר, א"כ היכא שהי' אויר מפסיק ביניהם אמאי לא אמרי' דו"ע, הא יותר קל לדופן להתקרב כשאין שם סכך כלל. אכן לפי"ד דהיכא דאיכא הפסק וחציצה ל"ש לקרב הדופן, י"ל דאויר חשיב הפסק בכל גוונא, וכדחזי' בגמ' דשיעור פסול דאויר פחות משיעור סכ"פ, וכפי הנראה אף מסברא, ומשו"ה באויר מפסיק ביניהם שפיר לא אמרינן דופן עקומה.

(ה) ועתה נבא ליישב סתירת ד' הרמב"ם דבפ"ד גבי איצטבא פי' דדו"ע היינו דמקרבין הדפנות ורואין כאילו המחיצות נוגעות באיצטבא, ואילו בפ"ה גבי בית שנפחת פי' דדו"ע היינו דרואין כאילו נתעקם הדופן ונעשה הסכך הפסול כחלק מן הדופן.

דהנה כדבריו מצינו מבואר בד' רבינו חננאל, דגבי חקק בה להשלימה לעשרה (סוף ד, א) כ' ז"ל, היתה פחותה מי' וחקק בה להשלימה לי' טפחים, אם יש משפת חקק ולכותל ג' טפחים

סכך פסול לסכך כשר דאית ביה פסול משום תולמה"ע. וצ"ב.

והמבואר בזה, דלפי"ד הבה"ג והי"מ דדו"ע היינו דרואין כאילו נתקרב הכותל להסכך, בעי' שלא יהי' הפסק וחציצה בסכך בין הדופן לסכך הכשר, והיכא דאיכא הפסק לא אמרי' דו"ע, משו"ה פשיטא ליה הא דהו"א לחלק בין סכך כשר לסכך פסול.

ומעתה נראה דהבה"ג דפי' הלכתא דדו"ע דרואין כאילו נתקרב הדופן להסכך, ואי"ז הלכה כאילו נתעקם הדופן, איהו פי' דהא דקאמר רב דסכ"פ באמצע הסוכה אינו פוסל אלא בד"א, מהלכתא דדופן עקומה נפקא ליה לרב הא, [דלפי פשוטו לא מסתברא דרב לית ליה הלכה למשה מסיני דאי' לעיל (ו, ב) דאיתאמרא הלכתא לגוד ולבוד ודופן עקומה], והיינו, דאחר דחזינן בהלכתא דדו"ע דעד ד' אמות רואין כאילו נתקרב הדופן להסכך הכשר, ואי סכ"פ יותר מד"א חשיב הפסק וחציצה בסוכה, א"כ היאך יכולים לקרב הדופן, הא נתבאר בד' הריטב"א דאי דו"ע היינו דרואין כאילו נתקרב הדופן לסכך, בעי' שלא יהיה הפסק וחציצה בהסכך, ואי מהני דופן עקומה עד ד"א, נמצינו למדים דסכ"פ עד ד"א לא חשיב הפסק וחציצה בסוכה, ולכן יכולין לקרב הדופן.

ולפמשנ"ת שפיר לדברי רב נמי בעי' להלכתא דדו"ע, דמהא גופא מפיק רב לדיניה דסכ"פ באמצע הסוכה אינו פוסל אלא בד"א, דעד ד"א לא חשיב הפסק וחציצה ואינו פוסל הסוכה, ורק מד"א תו חשיב הפסק וחציצה ופוסל הסוכה. [והא דקאמרו רבנן דבי רב אמתני' דבית שנפחת, בר מיניה דהאי דרב ושמואל אמרי תרויהו משום דופן עקומה נגעו בה, אין להוכיח מהא דשמואל לית דו"ע, די"ל דכוונתו דרק משום דו"ע הוא, ולא ס"ל למילף מהא דסכ"פ אינו פוסל אלא בד"א].

[ולהמעין בד' הבה"ג יאירו הדברים, שהביא ב' דינים אלו בהלכה אחת, וז"ל, והלכתא אויר פוסל בשלשה טפחים בין בסוכה גדולה בין בסוכה קטנה, סכך פסול כו' ובסוכה גדולה בין מן האמצע בין מן הצד בארבע אמות, בית שנפחת וסיכך על גביו, אם יש בין הכותל ולסיכך ארבע אמות פסולה, פחות מארבע אמות כשרה, מאי טעמא דאמרינן דופן עקומה, פחות מארבע

רואין כאילו נתקרב הדופן, אזי נעשה הדופן כאילו נעקם והסכך שמן הדופן ועד כנגד האיציטבא הוא כחלק מן הדופן. והנה הך דדו"ע דרואין כאילו נתקרב הכותל להסכך, נתבאר לן דבעי' שלא יהי' הפסק וחציצה בסכך בין הדופן לסכך הכשר, והיכא דאיכא הפסק לא אמרי' דו"ע, אכן להך דנעשה הסכך באותו המקום כחלק מן הדופן לא שייך לזה ההפסק בסכך פסול, דהא נעשה סכך זה חלק מן הדופן. [ואיכא נפק"מ בזה כמו שהובא לעיל (אות א), וכגון להא דאי היינו כאילו נתקרב הדופן, א"כ אוכלין תחת אותו הסכך משום פסול היוצא מן הסוכה, משא"כ אי נימא דנעשה הסכך כחלק מן הדופן אין אוכלין תחתיו].

ומעתה הנה גבי בית שנפחת דאיירי בסכך פסול, והרמב"ם פסק בפ"ה הי"ד כשמואל דסכ"פ באמצע הסוכה פוסל בארבעה טפחים [והר"ח י"ל דס"ל נמי כוותיה וכהרי"ף והראשונים], להכי גבי בית שנפחת לא מצי לפרש דהכא דו"ע הוא קירוב הדופן, דהא כיון דס"ל דסכ"פ פוסל בד' טפחים, א"כ תו יותר מד"ט הוי הפסק וחציצה, ול"ש לקרב הדופן, ולכך פי' דדו"ע דכשרה עד ד"א היינו דנעשה הסכ"פ כחלק מן הדופן, דלזה מהני אף בסכך פסול, שהרי נעשה הסכ"פ כחלק מן הדופן.

אמנם בסוכה למעלה מעשרים אמה, אף דכה"ג הסוכה פסולה לדיורין בה, מ"מ אין סככה "סכך פסול" כמש"כ הרא"ש לבאר שיטת רש"י דאוכלין אף חוץ לאיצטבא משום פסול היוצא מן הסוכה, "כיון דמין כשר הוא ואינו נפסל אלא מחמת גובהה הלכך כיון דמקצתו כשירה אידך נדון כפסול היוצא מן הסוכה", וכיון דהכא אי"ז סכך פסול, ואין הסוכה פסולה אלא מחמת גובהה, א"כ אין הפסק וחציצה בין הדופן למקום הכשר הסוכה, ושפיר מצי הרמב"ם לפרש דהכא דו"ע היינו כאילו נתקרב הדופן לאיצטבא. [ועוד ראיתי דאפשר דאם נפרש דאף באיצטבא היינו דנעשה הסכ"פ כחלק מן הדופן, א"כ תיקשי דסו"ס הדופן עצמו נמשך וגבוה יותר מכל אמה, וכמו שהק' רש"י, ולא ס"ל להרמב"ם מש"כ רש"י דע"כ זהו גובה חללה].

ו) והנה ברא"ש (סי' ד') כ' ז"ל, כתב רי"ץ גיאות ובלבד שלא תהא איציטבא גבוהה מי' טפחים דרשות אחרת היא. ולא ידענא טעמא, מאי נ"מ

פסולה, פחות מיכן כשרה, ולא דומה לדופן עקומה, דלא מיפסלא אלא בד' אמות, דלגבי הדופן עקומה הדופן מיהא איתיה ולקרוביה הוא דבעינן הלכך עד ד' אמות כעקומה חשבינן לה, אבל הכא דליתא לדופן ולשווי דופן קאתי פחות מג' טפחים כלבוד דמי וכשרה, ג' טפחים פסולה. עכ"ל. והנה לקמן (יח, א) גבי בית שנפחת וסיכך ע"ג, וסיכך בנסר ופסל נסר ופסל כ' הר"ח ז"ל, ותנן בית שנפחת אם יש בין כותל לסיכוך ד"א פסולה, ש"מ ד"א פסולה הא פחות מד"א כשרה וזהו אחד מן המחיצות והיא דופן עקומה דקיי"ל הל"מ אליבא דר"מ וכיון שהיא ג' אמות ושליש מהאי גיסא וג' אמות ושליש מהאי גיסא וסכך כשר באמצע ח' טפחים שהן שיעור סוכה, רואין כאילו הן ב' פסלים שהן באמצע הסוכה ואלו הנסרים והפסלין מזה הצד ומזה הצד חשובין כדפנות ודנין אותן כאילו הם דופן עקומה לפיכך היא הסוכה כשרה, ומצאנו אותו מפורש בירושלמי ר' לוי בש"ר חמא ב"ר חנינא דכתיב וסכות על הארון את הכפורת מיכן שהדופן קרוי סכך ומיכן שעושין דפנות בדבר שמקבל טומאה כגון הפרוכת שהיא דופן ואפילו מקצתו עומד ומקצתו עקום נקרא דופן, וראיה לזה הפרוכת. עכ"ל.

וראיתי שעמדו בדבריו לתמוה, דהו"ל להר"ח להביא ד' הירושלמי דדופן שמקצתו עומד ומקצתו עקום נקרא דופן לעיל דף ד' דהתם הובא בראשונה דינא דדו"ע, ומדוע לא הביאם אלא גבי בית שנפחת ונסר ופסל.

והמבואר בזה, דגבי איציטבא פי' הר"ח דענין דו"ע היינו דרואין כאילו נתקרב הדופן למקום כשרות הסוכה, ומשו"ה ל"ש הכא ד' הירושלמי דדופן מקצתו עומד ומקצתו עקום נקרא דופן, ואף אי"צ לראיה זו, דהא שפיר הדופן כולו "עומד", דאינו כב' חלקים, אלא הדופן גופיה נתקרב למקום הכשר בסוכה. אמנם גבי בית שנפחת ונסר ופסל פי' הר"ח כאילו נתעקם הדופן ונעשה הסכך פסול כחלק מן הדופן, ולזה הביא ראיה מד' הירושלמי דאף דופן מקצתו עומד ומקצתו עקום נקרא דופן. וצ"ב מ"ש סוכה למעלה מכל אמה מבית שנפחת.

ונראה דס"ל להר"ח והרמב"ם דתרתיה איכא בדינא דדופן עקומה, חדא, דרואין כאילו נתקרב הדופן למקום הכשר בסוכה. ועוד, דהיכא דאין

ויש להתבונן בד' הרא"ה טובא [אשר עמד בזה בס' אור אהרן לש"ב הג"ר אהרן פפויפר זצ"ל], דהנה דבריו צ"ב, דממ"נ אי ס"ל דרק תלתא בחד קינא הוי עבות, וכמש"כ "שיהא כל השיעור ממין עבות דקיימי תלתא בחד קינא", א"כ אמאי כשנשר עלה אחד אכתי חשיב עבות, הא בעי' שלשה לעבות. ואי ס"ל דאף בשנים הוי עבות, וכמש"כ "כל שנשאר רוב בכל קן וקן דהיינו שני עלים כשר דשפיר מקרי עבות", א"כ אמאי מצריך מעיקרא שיהיו שלשה בחד קינא, הא אפילו יהיו לכתחילה תרי בחד קינא יוכשר מדין עבות, דהא תרי נמי הוי עבות.

(ב) והנה הב"ח (סי' תרמו בד"ה היו בו) הביא דעת הרא"ה, וז"ל, אם לא נשר רק עלה מכל קן וקן כשר, מאחר שנשאר שני עלים שהם הרוב של עבות כדעת הרא"ה, עכ"ד, ומתבאר בדבריו בדעת הרא"ה דאכן עבות לא הוי אלא ג' בחד קינא, ומה דמכשיר בנשר אחד מכל קן, היינו משום דרוב עבותו קיימת, וברוב עבות סגי. וכן בשו"ע הגר"ז (שם ס"ד) מייתי הך דינא וז"ל, נשתייר בכל אחד ואחד מהם רוב שיעור עבות, דהיינו דבכל אחד ואחד מהם ב' עלים שלמים שלא נשרו הרי"ז כשר, עכ"ד, וכ"כ הט"ז (שם סק"ח) דבעי שישאר רוב שיעור העבות בכל קן וקן. והיינו דסגי ברוב שיעור עבות, אף דתרי ל"ח עבות. ויש לתמוה, דבשלמא בנשרו במיעוט הקנים ועדיין קיימים ברוב הקנים תלתא בחד קינא, שפיר אית לן למימר דכיון דרובו עבות כשר, אבל כשנשר אחד מכל קן וקן הא ליכא עבות, דהא תרי לא הוי עבות כלל, ורק ג' עלים בחד קינא חשיב עבות, ומה שייך להכשיר מטעם דרוב עבותו קיימת. וצ"ב.

(ג) ואשר נראה בזה בעזה"י, דהנה מצינו תרי מילי בדין העבות דהדס, חדא, מה דצריך שיהא מעיקרא עבות, ועוד, מה דאמרי' בגמ' דבעי' שתהא עבותו קיימת והיכא דנשרו עליו אין עבותו קיימת.

והנה בדין מה דצריך שיהא מעיקרא מין עבות הביא בזה הטור (שם) וז"ל, כתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול, ובעל העיטור כתב אפילו אין בו רק פעם אחד תלתא בחד קינא, וכ"כ הרמב"ם ז"ל, וא"א הרא"ש הכריע כד' הראב"ד דלמצוה בעינן כל השיעור עבות ולעיכובא ברובו, עכ"ל.

דרשות אחרת היא, כיון דאמר דופן עקומה מכל צד הרי איצטבא מוקפת ומובדלת משאר הסוכה, ודמיא לסוכה העומדת בראש הגג דרשות אחרת היא לגבי חצר. ובעל העיטור הכשירה גם כן אפילו גבוה י'. עכ"ל.

ולפמשנ"ת דהיכא דאיכא הפסק אין אומרין דו"ע כאילו נתקרב הדופן, י"ל בשיטת הרי"ץ גיאות, דס"ל דענין דופן עקומה היינו דרואין כאילו נתקרב הדופן למקום הכשר הסוכה, וס"ל דהיכא דהסוכה אינה ברשות אחת עם הדופן, חשיב הפסק ולא אמרינן דופן עקומה.

(ט) דין עבות דהדס.

(א) סוכה לב, ב תנא עץ עבות כשר ושאינו עבות פסול, היכי דמי עבות, אמר רב יהודה והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא (שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד, רש"י) וכו', ת"ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר, ובלבד שתהא עבותו קיימת, הא גופא קשיא אמרת נשרו רוב עליו כשר, והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת כיון דנתרי ליה תרי עבות היכי משכחת לה, אמר אביי משכחת לה באסא מצראה דקיימי שבעה שבעה בחד קינא, דכי נתרי ארבעה פשו להו תלתא.

כתב הר"ן (טו, ב מדהרי"ף) משכחת לה בהדס מצראה, הגדל על המצר, אבל בהדס דעלמא שנשרו מקצת עליו לא נתפרש דינו, ויש מי שאומר שצריך שיהא כולו עבות, ואם נשר מכל שיעורו אפילו עלה אחד פסול, והיינו דאמרי' בגמ' (לעיל שם) השתא עבות תלתא לא משכחינן וכו', אלמא בעי' שיהא כולו עבות, וה"נ אמרי' ובלבד שתהא עבותו קיימת ואוקימנא בדאשתייר תלתא בחד קינא, דאלמא בפחות מכאן לא מיקרי עבותו קיימת, אבל הרא"ה ז"ל סובר דכי אמרי' בעינן כולו עבות היינו כל השיעור ממין עבות, דקיימי תלתא בחד קינא, ואי איכא בכליה שיעורא חד קינא דלא הוה עבות פסול, משו"ה אמרי' דעבות שלשה לא אשכחינן, אבל כל שהוא ממין עבות, אלא שנשרו מקצת עליו, כל שנשאר בו רוב מכל קן וקן דהיינו שני עלים כשר, דשפיר מקרי עבות, ודייק לה מדאמרי' בגמ' כיון דנתרי עבות היכי משכחת לה, דאלמא כל היכא דלא נתרי ליה תרי שפיר מקרי עבות, דאי לא, לימא כיון דנתרי מיניה כלל עבותו קיימת היכי משכחת לה. עכ"ל.

והנה בהגהות הב"ח שם בד' הר"ן הק' במה דהוכיח הך מ"ד דמדאוקימנא בדאשתייר תלתא בחד קינא אלמא פחות מכאן לא מיקרי עבותו קיימת, וז"ל, ואי"ז כ"כ ראייה, דאיכא למימר דהתם ודאי מאחר שהיו ז' ז' ונשר הרוב לפיכך בעינן דאשתייר תלתא בחד קינא, אלא היכא שלא היו ג' מתחילה ולא נשאר רק אחד ונשתייר הרוב, כשר בשנים הנשארים דרובו ככולו. עכ"ל. [ובאמת הב"ח גופיה פי' ד' הרא"ה דכשר משום דרובו ככולו וכו']. והמשמעות, דהך מ"ד לא נחית להכי דיהני בזה דין רובו ככולו בפחות מג' בחד קינא. וצ"ב.

(ה) ונראה בעזה"י דהנה יש לחקור בדין דבעי' עבות להכשר ההדס [ואי"ז דין רק לסימן על מין ההדס], אם הוא דין בחפצא של ההדס שיהא עבות, דהדס שציותה תורה בנטילתו הוא הדס עבות, וכל אינו עבות [אף שהוא ממין עבות] לאו בהא קאיירי קרא. או דעבות אינו מציאות בההדס, אלא הוא שם לקן שיש בו שיעור ג' עליו, וכשאמרה תורה עבות נאמר בזה שיעור העלין שיהא בכל קן וקן.

והנה אי נימא דעבות הוא דין בחפצא של ההדס שיהא מציאות של עבות, והדס שאינו עבות לאו בהאי קאיירי קרא, א"כ לא שייך בזה דין רוב, דכל דליכא עבות ממש אי"ז הדס שציותה תורה בנטילתו. אולם אי נימא דעבות אי"ז מציאות של עבות, אלא הוא שיעור ג' עלים, א"כ שפיר אית לן למימר דהיכא דנשר א' מכל קן וקן ועדיין רובו קיים, כיון דרוב שיעור העלין קיים כשר.

והנה הרא"ה והך יש מי שאומר הא ס"ל דהדין דבעי' עבות מעיקרא לאו סימן על המין הוא, אלא הוי דין בהכשר ההדס לנטילה, ומה"ט בעי' שיהא כולו עבות, ואי איכא בכוליה שיעורא קינא דלאו עבות פסול, ונראה דהך דינא שיהא ההדס עבות מעיקרא, הוי ס"ל לתרויהו דלאו שיעור העלין הוא, אלא דהוא מציאות דעבות, דבעי' שיהא מעיקרא ההדס חפצא של עבות, אלא דבהדין שתהא עבותו קיימת איכא למימר דאי"ז דין שיהא ההדס חפצא של עבות, אלא הוי שיעור ג' עליו.

ומעתה י"ל בביאור ד' הראשונים, דהך יש מי שאומר ס"ל דדין עבות הוא דין שיהא מציאות של עבות, ולא שיעור עליו, וא"כ שפיר קאמר דהא דבעי' שתהא עבותו קיימת ומדויק

ובס' עמק ברכה (לולב, יא) כ' בביאור פלוגתתם, דהגאונים והראב"ד סברי דהא דבעינן עבות הוא תנאי בהכשר ההדס שיהא עבות, כמו באתרוג דבעי' שיהא הדר, וע"כ צריך שיהא ההדס כולו עבות, כמו דצריך שיהא כולו הדר, אלא דהראב"ד ס"ל דרובו ככולו. אולם בעל העיטור והרמב"ם סברי דעבות אי"ז תנאי בהכשר ההדס אלא הוא סימן על המין, דהדס שהכשירה התורה זה שהוא עבות, ואף דעבות ושאינו עבות שניהם גדלים באילן אחד, מ"מ חלקתם תורה לב' מינים, וע"כ סגי בתלתא טרפי בחד קינא, דזה מראה כבר דהדס זה ממין עבות הוא. [וכ' דכן הוא מדויק בד' הרמב"ם דכ' הך דינא דעבות בריש פ"ז מלולב במקום שהוא מבאר גוף הד' מינים, ולא בפ"ח בהפסולים דד' מינים, חזי' דס"ל דאי"ז תנאי בהכשר ההדס, אלא הוא סימן על גוף המין].

(ד) והנה הר"ן מייתי יש מי שאומר שצריך שיהא כולו עבות ואם נשר מכל שיעורו אפילו עלה אחד פסול, והיינו דס"ל דהך דינא שיהא ההדס עבות מעיקרא הוא דין בנטילת ההדס, דזהו תנאי בהכשר ההדס שיהא עבות, ולכך בעי' שיהא כולו עבות. ונראה דהך מ"ד ס"ל דאף הך דינא שתהא עבותו קיימת, מדין נטילת ההדס הוא, דהכשר נטילתו הוא בשעבותו קיימת, וע"כ בעי' שיהיו כל עליו קיימין, וכמו דבעי' שיהא כולו עבות מעיקרא, ואם נשר מכל שיעורו אפי' עלה אחד פסול, דהא חסר בהכשר נטילת ההדס.

ומצאתי בס' שלום יהודה להגר"א פלצ'ינסקי זצ"ל שדקדק כן דהך מ"ד איירי בהנך ב' מילי שנאמרו בדין העבות דהדס, במה שהביא הר"ן דהוכיח הך מ"ד וז"ל, והיינו דאמרי' בגמ' השתא עבות תלתא לא אשכחינן וכו' אלא בעי' שיהא כולו עבות, וה"נ אמרי' ובלבד שתהא עבותו קיימת, עכ"ל, הנה אייתי ב' ראיות לדבריו, חדא מהא דאי' בגמ' (שם ריש העמוד) דפרכינן אר"ט דאמר דשיעור הדס בה' טפחים, דהשתא עבות תלתא לא אשכחינן, חזינן בזה להדין שיהא עבות מעיקרא דבעי' לזה שיהא כולו עבות. ועוד הוכיח מהא דאמרי' שתהא עבותו קיימת ואוקמינן בתלתא בחד קינא, ובהא חזינן להדין שתהא עבותו קיימת, דבעי' לזה שיהא ג' בכל קן.

וכמו דמהני תרי מתלתא משום דרובו ככולו וחשיב כג', ה"נ בהדס מצראה יהני תרי להחשב כתלתא משום רובו ככולו.

והנראה מבואר בזה דהדין שתהא עבותו קיימת, לאו דין בנטילת ההדס שיטול הדס דאית ביה תלתא בחד קינא, ולא דיןא הוא כלל שיהא בו ג' עלין, אלא הוי דין בההדס גופיה שתהא עבותו דמעיקרא קיימת, [דבאמת אי איכא דין שיהא ג' עלין י"ל דבין בהדין דמעיקרא ובין בהא שתהא עבותו קיימת, הוי הלכה דבעי' מציאות של עבות, ולא יהני לזה רוב כמשנ"ת, אלא] דס"ל להרא"ה דהך דינא שתהא עבותו קיימת לא הוי כלל דין שיהא ג' עלין, אלא הוי הלכה בההדס שתהא עבותו שלו דמעיקרא קיימת, ודין זה אינו הלכה שתהא מציאות כל שהיא, אלא דין הוא שיהא שיעור עלין שיהיו קיימין מעבותו דמעיקרא.

ומעתה יתבאר היטב מה דנקט הב"ח דכל הדס תליא בעבותו שלו דמעיקרא, דהדס שהיו בו ג' עלין היכא דנשר רק עלה א' יש להכשירו מדין רוב, והדס מצראה שהיו בו ז' עלין, אף בנשרו רוב עליו כשר כל שנשאר בו ג' עלין, דג' עלין הלא עבות הם ולא בעי' טפי מג', אולם בהדס זה לא יהני להכשיר בנשאר רק ב' עלין מדין רוב, דהא לאו דינא דג' עלין הוא, אלא דין שיעור העלין לפי מה שהיה עבותו דמעיקרא, ושוב ליכא כה"ג רובו דהדס זה.

ולהמתבאר שפיר כ' הרא"ה דמעיקרא בעי' תלתא בחד קינא בכל קן וקן, וכל שנשר אפי' עלה אחד פסול דהא בעי' מציאות דעבות וליכא, ול"ש בזה רובו ככולו. אולם בהדין שתהא עבותו קיימת דלאו דין שיהא מציאות כל שהיא, אלא שיעור עלין שיהיו קיימין, א"כ שפיר מהני לזה רובו ככולו.

וזהו דכ' הרא"ה דכל שנשאר בו רוב מכל קן וקן דהיינו ב' עלין כשר דשפיר מקרי עבות, והיינו דעבותו של ההדס קיימת, דהא בין אם לא נשרו כלל מעליו ובין אם נשרו ונשאר בו רוב, הלא רובו ככולו, ושפיר הוא בכלל עבותו קיימת.

בגמ' דבפחות מג' בחד קינא לא מיקרי עבותו קיימת, ל"ש [מה שהק' הב"ח] להכשיר בזה מדין רובו ככולו, דהא לא שייך לומר דין רוב דבעי' שיהא מציאות של עבות, ולכך כל שנשר ואפי' עלה אחד פסול.

אולם בדעת הרא"ה דכ' דבעי' שיהא ההדס כולו עבות מעיקרא ואם נשר חד מכל קן כשר, וכ' הב"ח וש"פ דהכשרו מדין רוב, יש לבאר דהיינו דסבירא להו דהא דבעי' שתהא עבותו קיימת אי"ז מציאות בההדס, אלא שיעור בהעלין המכשירין את ההדס, וא"כ שפיר אית לן להכשיר ההדס משום דרוב שיעור העלין קיים.

אשר לפי"ז יתבארו היטב ד' הרא"ה, דאכן עבות לא הוי אלא בתלתא, ולכך להדין שיהא מעיקרא עבות שהוא דין בחפצא דהדס שיהא מציאות של עבות, ל"ש בזה להכשיר בפחות מתלתא בחד קינא בכל קן וקן, אולם הדין שתהא עבותו קיימת שהוא רק שיעור ג' עלין, בהא שפיר יש להכשיר מדינא דרוב.

(ו) אמנם כד מעיינינן בד' הרא"ה שכל' וז"ל, כל שנשאר רוב בכל קן וקן דהיינו שני עלים כשר "דשפיר מקרי עבות", עכ"ל, משמע דס"ל דב' עלים אף הם חשיבי עבות, וזה טעם הכשר ההדס בנשרו א' מכל קן וקן. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא, דאי ב' חשיבי עבות, אמאי להדין דיהא עבות מעיקרא אמאי לא יהא סגי בתרי, דמ"ש מהדין שתהא עבותו קיימת, הא תרויהו הם בהכשר ההדס לנטילה שיהא בו תלתא בחד קינא, ולא לסימן על המין, וכיון דחשיב עבות לענין הדין שתהא עבותו קיימת, ה"נ יחשב עבות להדין שיהא עבות מעיקרא.

ואשר נראה ביאור ד' הרא"ה בעזה"י, דהך דינא שתהא עבותו קיימת לאו דין הוא שיהא בו תלתא בחד קינא בנטילתו, ובהקדם דהנה יש להתבונן במה שהק' הב"ח דיש לחלק בין הדס מצראה שמעיקרו הוא ז' ועל כן בעי' שישארו בו ג', משא"כ הדס שמעיקרו ג' יהני אף בתרי דרובו ככולו, ויש לתמוה דממ"נ אי מהני רוב מתלתא ובתרי סגי, א"כ מ"ש הדס מצראה, וכי מחמת שהיה מתחילה ז' בעי' עבות טפי מהדס דעלמא,

מאת הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

האורה שראה את האושפיזין.

סיפור מיוחד לחג הסוכות

אברך צעיר היה הרב הקדוש רבי אברהם יהושע העשיל, מגדולי תלמידיו של ה"נועם אלימלך", ומי שלימים יודע כרבה של אפטא, ועל שמה – כמו גם על שם ספרו "אוהב ישראל" - יקרא שמו בתולדות ימי החסידות. ובימים ההם מכהן היה ברבנות העיר הקטנה קולבסוב.

ותושביה של קולבסוב בעת ההיא עניים בדעת ובממון, ומתוך שהייתה עיר קטנה ויושביה מצער, אף לא סיפק בידם לשלם לרבים משכורת ראויה. אך לא זו בלבד, כי אף את המשכורת הדלה שקצבו עבורו היו בני העיר הדלים משלמים באיחור – אם בכלל.

ולפיכך היו הרב הצעיר וזוגתו הצדקנית, מתענים ברעב ימים שלמים, כאשר בסופה של תענית, לא היה להם לשבור את צומם הארוך אלא על לחם צר ומים לחץ. כך במשך השבוע, וכך בשבתות השנה. כך בשבתות השנה, וכך לעיתים גם בחגים ומועדים, גוועו להם הרב וביתו ברעב ואין איש יודע ומושיע.

ויהודי העיירה מה חשבו להם? שמא חשבו כי מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא שיענה את רבי אברהם יהושע העשיל בעיירתם. שמא הרהרו בליבם כי אם הרב אינו פוצה פה ומצפצף, אולי מלאך הוא ואינו זקוק כלל למאכל ומשקה. ושמא כלל לא חשבו, שהרי שחננו כי בעת ההיא דלים היו בדעתם ואף פרנסיהם לא ניחנו ברוחב דעה. ולפיכך לא השכילו להעריך כהלכה את המאור הגדול המשמש ברבנות עירם, אף כי עודנו צעיר לימים. וכך סחופים וטרודים בטרדות הגלות המרה ואין איש שם ליבו דאגתו וטרדתו של אדם אחר, לא חשבו גם על גורלו של רבם המתענה בייסורי רעב ודלות.

בשנה ההיא גברה הדלות בקולבסוב, וכך עברו ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום הכיפורים ואין איש בעיירה מעלה בדעתו לדאוג למשכורתו של הרב, או למצער לתת בידיו מעות כדי חייו. וכך באותו היום, שערב חג הסוכות היה, לאחר שסיים הרב את תפילתו הממושכת, נפנה ובא אל ביתו. ואם הרחובות הצרים שקקו חיים מבני העיירה הקטנה הטרודים בהכנות לחג המתקרב ובא, עדיין אין איש מעלה על ליבו את זכרו של הרב הצעיר, שמזה חודשים ארוכים לא בא אל פיו בשר או דגים ושאר מטעמים הראויים לפאר בהם שולחנו של חג ומועד.

ולפיכך ביתו של הרב ריק מכל. מלבד מספר כדי מים, אין בבית הקטן מאום לאכול או לשתות. לא חלות ריחניות, ולא דגים אפויים. לא עופות צלויים, ולא בשר ומטעמים אחרים. נכנס הרב אל ביתו, פגש במבטה של הרבנית וראה אל נכון כי עוד לא צמחה קרן ישועה, וכי אם לא יתחולל נס של ממש יאלצו לעשות חגם חול. את הסוכה שבחצר ביתו בנה זה מכבר בעזרתם של כמה נערים טובי לב, שקוששו ביער הסמוך בולי עץ עבים וענפים מוריקים, ולפיכך יזכה לשבת בצילא דמהימנותא, אך האם תהא לפניו כזית פת לברך עליה "לישב בסוכה"? - זאת לא ידע הרב.

בעמקי ליבו כבש הרב צער נוסף. הנה מתקרב חג הסוכות, ומצוות "ולקחתם לכם ביום הראשון" מה תהא עליה. באין בידו לפורטה אפילו שווה פרוטה, הרי שאתרוג מהודר או אפילו פשוט למצווה בעלמא, כמו גם לולב הדסים וערבות, מאן דכר שמייהו. אך אפילו מליבו לפיו לא גילה דבר זה, כדי שלא להוסיף על צערה של הרבנית המצטערת דיה גם כך.

ומשעה שביתו ריק ומנוגב מכל, נטל הרב כתונת נקייה מעם הרבנית, התעטף בבגדי שבת שלו ויצא אל בית המרחץ. ולאחר שטבל עלה ונסתפג לכבוד החג המתקרב ובא, שם פעמיו אל בית המדרש הריק. עד מהרה שקוע היה הרב במעמקי הספרים הקדושים הפתוחים לנגד עיניו ואין לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וחסידות. וכך עתיד הוא לשבת עד בוא ראשוני המתפללים לבית המדרש, לתפילת מנחה חגיגית של ערב החג.

זה קרוב לחודשיים שאפרים זלמן עושה דרכיו בין ערים ועיירות. מגדולי הסוחרים בעירו הוא, ובעיקר פרץ מסחרו בתבואה ובשאר תנובת השדה. ולפיכך בחודשי האסיף, אוסף אף הוא רווחים לכל השנה כולה. משוטט בין הכפרים השונים, תר אחר תנובות השדה המשובחות ביותר, ומתווך בין קרוניות עמוסות דומדמניות בשלות משדהו של וסילי מכפר בריושוקה, לבין מבשלת השכר בעיר הרחוקה משם עד כדי שלוש מחוזות. בעצמו נוטל אחר עגלתו, עוד שלוש עגלות עמוסות פירות קיץ משובחים מכפר נידח אחר, אותם ימכור לריבה הבשלנית הידועה מהעיר הגדולה, והיא כבר תרקח מהם מיני מרקחת שונים ומתוקים שלטעמם הערב כבר יצא שם בכל גלילות פודוליה.

הרבה טרחה ויגיעות יש לו לאפרים זלמן בעמל זה, ועליו לצרף אליו גוד שלם של עגלונים, מזכירים ומנהלי חשבונות. ובכל זאת ברוב השנים הכל יוצאים נשכרים ממסע האסיף הזה, ובראשם אפרים זלמן. את הימים הנוראים כבר היה עושה באחד מבתי המדרש באחת הערים הגדולות באזור מסחרו, ולקראת חג הסוכות היה שב הביתה, כשבאמתחתו צרור הכסף לכל החורף העתיד להגיע ויותר מכך.

אותה שנה איחר החורף לצאת, ולפיכך גם הקיץ בושש מלהגיע, ועד שהבשילו השדות וביכרו הפירות כבר יצא חצי אלול, ואפרים זלמן התמהמה בדרכיו מאוד. בימים הנוראים עוד היה באמצע עיסוקיו, ורק ביום שלפני ערב חג הסוכות סיים את אחרוני עסקיו ושילח לדרכם את רוב עוזריו ומזכיריו. רק את ברק'ה השמש-עגלון המסור הותיר עימו למען ינהג את העגלה בבטחה בדרכם הביתה.

ולפי שעדיין מצוי היה ביריד בערב חג הסוכות, יכול היה לראשונה מזה שנים רבות לתור אחר דוכן אתרוגים נאים ומשובחים, ולרכוש לעצמו אתרוג נאה הראוי לברכה אף אצל אחד מגדולי הצדיקים. לקראת ערב יצאו בדרכם הביתה ואפרים זלמן שבראשית מסעו בזו השנה טרוד היה ומבולבל בשל איחורו של הקיץ, חש לראשונה נינוח ושלו ושמורות עפעפיו נעצמו להן. אלא שגם ברק'ה עייף היה ממסעם הממושך. ולפי שהיטיב להכיר את הדרך, הניח לסוס להוביל את עגלתם בצעדים נינוחים ואט אט נעצמו להם שמורות עפעפיו. ואילו הסוס שחש כי אדוניו אינו מבחין במעשיו עצר אט אט תחתיו ונח גם כן למקוטעין.

והנה חדרו אל העגלה קרני שמש מחממות ומרגיעות. ובבת אחת ניעורו בבהלה ובעתה אפרים זלמן וברקה גם יחד, ואין איש מהם מכיר את מקומם. קמעה קמעה נצטללה עליהם דעתם, ובחושיו החדים הבין אפרים זלמן כי את המרחק שנותר עוד לעשות עד הבית כבר לא יספיקו לעבור בשעות הבודדות שנותרו עד החג.

"עתה אין לנו אלא לתור אחר אכסניה יהודית כשרה שבעליה בנה סוכה כהלכתה" - הורה לברק'ה הנבוך. אלא שמסע בן כמה שעות לא גילה אף אכסניה יהודית נאותה, ואפרים זלמן כמעט שלא ידע את נפשו.

ולפתע חלפו על פניו של פונדק דרכים גדול, והמזוזה שעל פתחו העידה כמאה עדים כי יהודי כשר הינו בעליו של הפונדק. ואכן כך הוא. בעליו של הפונדק היה יהודי ירא ושלם, שאף בנה בחצר שמאחורי פונדקו סוכה גדולה עבור כל אורחיו. אך כאשר שוחח עימו בדבר האפשרות להתארח בחג בפונדקו, מלמל הפונדקאי מספר משפטים חטופים ושלח את אפרים זלמן לשוחח בדבר עם האכסנאית

ומשעה שהגיע אפרים זלמן לדבר דבר עם הפונדקאית הבין היטב מפני מה חמק ממנו הפונדקאי. "צר לי ר' יהודי!" - קינחה ידיה העמלניות בסינר הכרוך למתניה, ועד מהרה נשתמנו אלו שוב בקדירת בשר מהבילה. "אך אינך היהודי היחיד שתעה בדרכים בערב החג הזה, וקבוצה גדולה של סוחרים שהגיעה לכאן לפני שעות אחדות, תפסה את כל החדרים שבפונדק ואפילו חדריהם של ילדי. אף אם ארצה מאוד לא אוכל לתת לך חדר כאן במלון. אך שמע לי" - יעצה לו זו שהייתה עמלנית ומעשית כאחד, "אוכל לסעודות יום טוב ויום טוב שני, הכינותי די והותר, ובשמחה אציידך בדגים, בשר וכל מיני מטעמים דשנים וטובים. ולא הרחק מכאן שוכנת העיירה קולבסוב ובה קהילה יהודית מכובדת. בטוחתני כי אחד מיהודיה ישמח מאוד לזכות בך כאושפיזין נאה לימי החג".

אם רצה בכך אפרים זלמן ואם לאו, ברירות רבות לא היו בידו. קיבל את עצתה של הפונדקאית, ובכסף מלא קנה ממנה כל מיני מטעמים לסעודות החג בשפע גדול, ולאחר שברק'ה העמיסם על העגלה בזהירות יתירה לבל ישפך פנימה ציר של דגים או רוטב של עוף, יצאו בדרכם קולבסובה.

לא חלפה שעה קלה עד שעגלתם ניצבה בכיכר העיר הקטנה, ואפרים זלמן החל תר בעיניו אחר יהודי בעל צורה שניתן יהיה לבקש להתארח בביתו. והנה שפר עליו מזלו ופרנס העיירה כמר שלמה לייב נקלע אל כיכרה של עיר. בקשב רב שמע שלמה לייב את אפרים זלמן וכל קורותיו, ואז הציע, "לו אדוני שמעני, כי אז תלך להתארח בביתו של רבינו - רב העיירה. שכן לא רק שביתו ריק מכל איש מלבדו והרבנית, כי אם גם חוששני שביתו ריק גם מכל דבר מאכל לכבוד החג. ואם כדברך שבאמתחתך כל צרכי החג, כי אז וזכית במצווה גדולה והחיית נפש רב מישראל".

ולא איחר אפרים זלמן, ועד מהרה עצרה המרכבה ההדורה בפתח ביתו של אוהבן של ישראל, שכמסופר כבר עשה דרכו זה מכבר לבית מדרשה של העיירה.

ירד אפרים זלמן ונקש בדלת הבית. "שמא אוכל להתארח בביתכם בחג הקרב?" שאל את הרבנית, כשהוא שב ומסביר בפעם השלישית לאותו יום כי מפאת השעה המאוחרת כבר לא יוכל לשוב לביתו. אלא שהרבנית שלא ידעה את כל המצוי במרכבתו של הגביר נאלצה לגלות לו כי אין בביתה מאום. "לא רק ברבורים שליו ודגים, כי אם גם נרות להדליק לכבוד החג - אין". אך אפרים זלמן הבליע חיוך רחב, ובהינד ידו החל ברק'ה פורק בפתח הבית, את הארגזים מלאי כל טוב בהם הצטיידו אך שעה קלה קודם לכן. הנה חלות טריות נודפות ריח ניחוח, והנה אווזים צלויים ממולאים שזיפים ופירות יער. הנה דגי אלתית גדולים מטוגנים בשמן וקמח, והנה גם חביות קטנות של יין משובח, ושאר מיני מטעמים.

פיה של הרבנית נאלם דום למראה האורח שכמו נשלח משמים יחד עם צידתו הרבה, ועד מהרה היו כל צרכי החג מתוקנים לסעודה. הבית הקטן כמו גם הסוכה הגדולה הדיפו סוף-סוף ריח של חג, ואפרים זלמן וברק'ה החליפו שמלותם ומיהרו לבית הכנסת.

*

לאחר תפילת ערבית חגיגית התלווה אפרים זלמן אל רב העיר שעדיין לא ידע את המתחולל בביתו. אלא שעד מהרה לכשהגיעו הרב ואורחיו הביתה ונכנסו אל הסוכה, נתגלה פשר חיוכו צופן הסוד של האורח, שזכות גדולה נפלה בחלקו להנאות את אחד מצדיקי הדור בעת דחקו.

למחרת עם שחר הוסיף אפרים זלמן להפתיע את הרב, ותיכף לאחר שהצדיק שב מהמקווה מטבילה של שחר, הושיט לו אפרים זלמן אתרוגו ולולבו למען יברך עליהם. והוא עמד שעה ארוכה מתבונן ברב הצעיר המקרב לולבו ואתרוגו אחד אל אחד כאשר על ידי נענועו אותם יושפע שפע ברכות מדעת עליון לנווה אפריון.

יום טוב ראשון חלף על אפרים זלמן בהתרוממות הרוח שלא היה רגיל לה כל ימיו, כאשר רוחו של מארחו הגדול משפיעה עליו חיות רוחנית חדשה. אך השיא הגיע בסעודת הבוקר של יום טוב שני. שוב חזר מתלווה אל הרב לביתו לאחר תפילת שחרית, הלל, הושענות ומוסף. והנה נכנס הרב אל הסוכה ועד מהרה החל מפזם בקול חרישי וערב:

עולו אוֹשְׁפִיזִין עֲלָאִין קְדִישִׁין

עולו אֲבָהֶן עֲלָאִין קְדִישִׁין

לְמִיתָב בְּצִלָּא דְמַהִימְנוּתָא עֲלָאִה

בְּצִלָּא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא.

לִיעוּל יִצְחָק

וְעִמָּה אֲבָרְהָם וְיַעֲקֹב, מֶשֶׁה אֶהְרֹן יוֹסֵף וְדָוִד.

תִּיבו אֲשְׁפִיזִין עֲלָאִין קְדִישִׁין

תִּיבו אֲבָהֶן עֲלָאִין קְדִישִׁין

תִּיבוּ תִיבוּ אוֹשְׁפִיזִין דְּמַהֲמִנּוֹתָא
 לְמִיתַב בְּצִלָּא דְּמַהֲמִנּוֹתָא עַל אָה
 בְּצִלָּא דְּקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא
 זְכָאָה חוֹלְקָנָא
 וְזָכָאָה חוֹלְקָהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל...

ולפתע נפקחו עיניו של אפרים זלמן. הנה אברהם רחימא, והנה יצחק עקידא. הנה יעקב שלימתא והנה משה רעיא מהימנא, אהרן כהנא קדישא, יוסף צדיקא ודוד מלכא משיחא. הנה הינם האושפיזין הקדושים מתיישבים סביב שולחנו של הרב הקדוש, לפי בקשתו "תיבו תיבו". נדהם לגמרי הביט סביבו, האם גם ברק'ה רואה את שרואות עיניו? לא! רק מבט קל בפניו של הרב הבהיר לו כי הם לבדם השותפים היחידים למחזה הנשגב.

החריש אפרים זלמן וכל הסעודה לא גרע עין מהאושפיזין הקדושים עד שנסתלקו לשמי מרום כלעומת שבאו, מותירים אותו המום ומלא בחרדת קודש.

ובינתיים הוסיף גלגל חמה להסתובב, ולאחר שחצה את הרקיע החל יורד לשיפולי מערב, ועד מהרה לכשהאדים ושקע אל תוך האופק, יצאה לה הלבנה ועימה משרתיה הכוכבים, ואף יום טוב שני של סוכות נסתלק לו.

ולאחר הבדלה קרא הרב הקדוש לאפרים זלמן.

"הסכת ושמע" אמר לו. "זכות מיוחדת נפלה בחלקך ביום טוב של סוכות זה. ולפי שזכית להנהותני ולמלא את ביתי בכל טוב, ויותר מכך באתרוג ולולב מהודרים - אף אני גמלתי עימך טובה, עיניך נפקחו וזכית לראות את אשר ראית. ברם, שמע נא לקולי. לאחר שעניך נפקחו לראות את שבעת הרועים, נזדככה נשמתך והגיעה לתיקונה השלם, וכעת יכול אתה לירש עולם הבא. ברם, אם תוסיף לחיות כאן בעולם, ותשוב לעסוק במסחר כדרכך, עלול אתה להפסיד את כל אותן מדרגות מיוחדות בהן זכית זה עתה. לו לקולי תשמע, כי אז נדבקת בבוראך ומסרת בידו נשמתך, והיא תשוב אליו - אל יוצרה, נקייה ומזוככת כשעה שהייתה בעת שנחצבה תחת כיסא הכבוד".

ואפרים זלמן סבר וקיבל. נכנס אל חדרו, וביקש מברק'ה הנאמן לקרוא עבורו לחברא קדישא, ועד מהרה בליל ראשון של חול המועד - אושפיזא דיעקב שלימתא, שבה נשמתו אל בוראה והוא עלה ונתעלה להיכלם של שבעת הרועים, בזכות אותה טובה שגמל עם הרב הקדוש רבי אברהם יהושע העשיל - בעל "אוהב ישראל".

ואף ה"אוהב ישראל" לא שכח את אותו אורח, ובמשך שנים ארוכות נוהג היה לעבור לפני התיבה בתפילת מוצאי יום טוב שני של סוכות, לומר קדיש ולהדליק נר לעילוי נשמתו של אפרים זלמן, כהכרת הטוב על החסד אשר גמל עימו.

***

מאת הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

פגז של חתן.

ירושלים. אדר תשכ"ו.

שמש חורפית ביישנית הציצה קמעא מאחורי כתפו של ענן אפרפר שהיה משייט להנאתו ברקיע התכול, ושטפה באורה הזוהר את החצר הגדולה שחומות בתי אבן בני שניים ושלושה קומות סגרו עליה מכל ארבעת רוחותיה.

מעל הרחבה הגדולה ורצפת האבן, בין הבורות הישנים, מתוחים היו חבלי כביסה לכל אורכה של החצר ושתי נשים חסודות מראה ובנות בלי גיל אשר לראשן שביסים בגוון בז', היו מקטפות מהם כותונות לבנות צחורות שכבר יבשו כל צורכן והיו משליכות אותן אל גיגית פח גדולה בעלת מראה אפרפר מנומר בכתמי חלודה גדולים, אגב שיחה על חדשות השכונה.

"לייצ'ו, מה את אומרת על השידוך המפתיע שנרקם הלילה?" שאלה קריינדל כבדרך אגב בעוד עינה פוזלת לעבר שכנתה, האם אכן תצליח להפתיע אותה.

"איזה שידוך?" הופתעה לייצ'ו כהוגן למרבה שמחתה של קריינדל, "לא שמעתי כלום".

"הוי, אני אומרת לך, דברים כאלו לא שומעים בכל יום. נחמה ביילה רבינוביץ, הבת של שכנתנו היקרה ליבע, התארסה בחצות הליל עם החתן שלמה זלמן ויספיש. יין נשפך שם כמים והשירה עלתה עד לשמים. בעלי חיים לייב שיהיה בריא, אומר שהוא עילוי אמיתי, מטובי הבחורים בישיבת המתמידים".

"שלמה זלמן ויספיש? מי, הבן של ר' יחזקאל מנחם החלבן?" הצטעקה לייצ'ו קלות.

"אמנם כן".

"אני לא מאמינה" תלשה לייצ'ו טלית-קטן צהבהב מן החבל בתנועה של היסח הדעת וכמעט קרעה את האמרה העדינה.

"למה?" נהרו פניה של קריינדל מרוב נחת. הפצצה הקטנה שהטילה התפוצצה בקול רעש גדול, הרבה יותר ממה שפיללה בחלומה הורוד ביותר.

"כי אני מכירה את החתן ואת כל משפחתו היטב. ואם זה באמת בנו של ר' יחזקאל מנחם ויספיש החלבן, מדובר בפער של שש שנים שהכלה מבוגרת יותר מן החתן".

"נכון, בעלי גם אמר לי משהו בלחישה" קרצה לה קריינדל, "אבל לית מאן דפליג כי החתן הוא עילוי נפלא. אחד הבחורים הטובים ביותר בירושלים".

"אני לא מתפלאה" הנהנה לייצ'ו בראשה, "זה מה שהיא מחפשת כל השנים. נחמה ביילה היא בחורה מיוחדת בעלת אישיות כבירה, נשמה עשירה וסגולות מיוחדות, ובאמת מגיע לה בחור כזה. היא בררה ובררה כי היא רצתה רק חתן שהוא כבר עכשיו תלמיד חכם מופלג והעיקר, מתכונן כל חייו לשבת וללמוד ולקיים 'שבתי בבית ה' כל ימי חיי'".

"בכל זאת" התקמט מצחה של קריינדל והיא היטיבה את השביס לראשה בתנועת אגב. "אני עדיין לא כל כך מבינה את זה. שש שנים! את יודעת מה זה שש שנים?"

ואמנם, חצרות ירושלים ושכונותיה רעשו וגעשו אותו יום כשנודע דבר השידוך המעניין והתפרסם בעיר. לא היה חולק כי אכן אלו הם ענבי הגפן שהשתדכו בענבי הגפן, אבל הרבה גבות הורמו בתמיהה. איש לא ידע להסביר את הדבר...

*

ירושלים. אייר תש"ח.

הרחובות היו נטושים בשעת צהרים. נפש חיה לא נראתה בין קמרונות בתיה וסמטאותיה של שכונת בית ישראל. אפילו חתולי האשפות לא העזו להראות את קצה אפם מול הסכנה המאיימת באורח כה בוטה על חיי הכל ואינה מבדילה בין אנשים לבעלי חיים.

כמו להצדיק את הריקנות הנוראה, לפתע נשמעה השריקה המחרידה והמאיימת ומיד אחריה רעש חזק של נפץ עז, כאשר הפגז נפל והתפוצץ לאלפי רסיסים. הפעם, למרבה המזל, הסתכם הנזק בעוד חור חדש שנוסף באחד הקירות המצולקים של העיר הפצועה והמדממת, אבל תודה לקל, נפגעים בנפש לא היו.

החרדה בעיר היתה נוראה. צבא הלגיון הירדני עשה כל שביכולתו להכניע את ירושלים כולה, העתיקה והחדשה כאחד, והוא ירה אליה אלפי פגזים שהפילו קורבנות בנפש. בני ירושלים ישבו במקלטים שבועות ארוכים וכמעט גוועו ברעב ובצמא. הלחם היה צר והמים במשורה.

מי שיצא אל הרחוב עשה זאת תוך חירוף נפש וסכנה מוחשית. יכול היה אדם להוציא את קצה אפו אל הרחוב השקט, ופתאום נשמעה השריקה המפחידה ומיד היה הכל מתמלא ברד של רסיסים שכל אחד מהם יכול היה ליטול נפשו של אדם מישראל. ומעשה באברך אחד ורבי שלמה מנחם שמו שיצא אל הרחוב בשעה רגועה, ולא הרחיק לכת עד שהיו כדורי מוות ופצצות דינור טסות מעל ראשו. כטובע הנאחז בקש מיהר להסתתר מתחת לגגון פח (!...) שהצל על קיר האבן העבה של בית החולים "ביקור חולים" שם עבר אותה שעה, והמתין לשוך הסערה.

ישבו איפא בני ירושלים במקלטים והתפללו לסיומה של המלחמה הקשה במהרה. לא יצאו הרחובה אלא בשעות ההפוגה הקצרות וגם אז הלכו כשהם צמודים לקירות העבים כמו מבקשים מהם מחסה. כללו של דבר, מי שלא היתה לו סיבה מוצקה לא יצא מן המקלט. שמא תאמר המקלטים היו מרווחים ומאווררים? לא היא. המקלטים עצמם היו חנוקים וצפופים, והתנאים בהם רחוקים מכל מה שאפשר להעלות על הדמיון לבני דורנו המעודנים והמפונקים ברוב טובה, אך הנפש אינה מבקשת אלא לשרוד, להמשיך ולחיות ובמקלט נשארתי חי. ברחוב היית צפוי להיחשף לכדורי מוות בכל שניה ושניה.

וכמו יהלום נוצץ המונח על קטיפה כחולה כהה, ואורו בוהק שבעתיים, כך בלטה שבעתיים דמותה הזוהרת של מרת חנה גיטל שטרן על רקע הנטייה הטבעית של כל אדם שפוי להסתתר מחמת אימת המציק, כאישיות סגולית של צדקנית שלא מעלמא הדין. גם היא תאבת חיים היתה כמו כולם, אבל לנגד עיניה עמדו פניהם של עשרות קשישים וקשישות שרעבו בכל יום מימות השבוע וכבר מזמן שכחו את השבת המאושרת שבה זכו למנת דגים טעימה.

מרת חנה גיטל שטרן לא מבנות ירושלים היתה במקורה, אלא מבנות העיר צפת. אלא לאחר שבעלה רבי אברהם נספה בצפת במגיפה בשנות מלחמת העולם הראשונה, נטלה את שני בניה הבחורים חיים ברוך שמתמיד גדול היה ועדיו לגדולות, ואחיו הצעיר ממנו יעקב משה, את שתי בנותיה ציפורה הגדולה וליבע הצעירה ונסעה לכמה שנים מעבר לים לבקש סעד בבית הוריה שבעיירה ההונגרית קראסֶנֶע, שם נולדה ומשם עלתה בנערותה לארץ ישראל.

שנים אחדות עשתה האלמנה חנה גיטל בבית הוריה בקראסנע, עד שהתאושה משברונה הכבד, או אז שבה ועלתה לארץ ישראל. לאחר שהשיאה את ארבעת ילדיה עברה מצפת להתגורר בירושלים, סמוך ונראה לבית בתה ציפורה.

טוב לבה של חנה גיטל עלה ונשפך על גדותיו. רחמנית גדולה היתה בטבעה ולבה הרחב מבקש להעניק בלי גבול ומידה. מעולם לא חשבה על עצמה בלבד אלא תמיד ראתה את סביבותיה.

ויחד עם טוב לבה של חנה גיטל היו לה גם ידי זהב. בשלנית מן השורה הראשונה, טבחית המפליאה להכין את מיטב המאכלים לא רק בימים כתיקונם, אלא בעיקר התגלתה בגדולתה כאשר חומרי הגלם שעמדו לרשותה היו מעט לחם ועשבים...

קציצות הדגים של חנה גיטל היו לשם דבר עוד מן התקופה שקדמה למלחמה, אך אז לא היה זה דבר תימה, כאשר עמדו לרשותה דגים מן הכנרת ומחוף יפו, אולם כאשר ירד רעב לעולם וירושלים כולה נדחקה למחסור חריף, אז הגיעה שעתה הגדולה של חנה גיטל.

במטבחה הקטן שבביתה בשכונת מאה שערים התכנסה בשעת ליל ואצבעותיה הזריזות החלו לרקוח מרקחות לאורה הדל של מנורת "לוקס" ופתילתה המפויחת שינקה את מעט הנפט מצלוחית הזכוכית טיפין טיפין. בתוך קערת חרס כתומה היו מונחים נתחים קטנטנים של בשר דג שהצליחה להשיג אחר הצהרים בדרך נס, על השולחן שכבו במלוא עליבותן שתי ככרות לחם ישנות, ולצידן מלוא השק חוביזה, אותו צמח בר שלמרבה מזלם של הירושלמיים המורעבים צמח למכביר בשדות הרחבים בשטחים הפתוחים. החוביזה (חֶלְמִית) מצטיינת בתכונה נפלאה, יש לה

פרי קטן הראוי לאכילה חי כפי שהוא, ועלים גדולים שאפשר לאכול אותם הן כשהם מבושלים והן כשהם מטוגנים כקציצה.

חנה גיטל יצאה בכל הזדמנות אל השדות כשהיא מצוידת בשק וקטפה בזריזות את הצמח בעל הפרחים הורודים-לבנים על פרו ועליו.

כעת לאור הנר במטבחה הקטן עמלה חנה גיטל, ידיה החרוצות מתבלות ומערבבות ומכינות "קציצות דגים" שנקראו כך על שם חמשת אחוזי הדגים שהיו בהם... מלבד קמצוץ בשר הדג היה לה לחם ישן וחוביזה בלי הגבלה, בצל ופלפל חריף, מעט סוכר וביצה אחת. אבל הטעם...

הטעם היה טעם גן עדן, טען בקנאות כל מי שטעם מן הקציצות של חנה גיטל. קציצות הדגים הטעימות ביותר שאכלנו, נשבעו הללו בהן צדק. והם לא שקרו, הטעם היה טעמן של קציצות דגים אמיתיות. אולי בגלל כישורי הבישול המופלאים של חנה גיטל, ואולי בגלל התפילות החרישיות שנשאה מלבה כל זמן הבישול, ושמה צירוף שני הדברים כאחד, בחזקת זה וזה גורם. מכל מקום הסירים היו מלאים בעשרות קציצות בעלות ריח מגרה ומעורר תאבון.

ואז החלה חנה גיטל במלאכתה העיקרית. וכי מה חשבתם, שחנה גיטל לעצמה בישלה ולבני משפחתה? אמנם שלוש-ארבע קציצות שמרה גם להם, אבל כמה עשרות קציצות כאלו חילקה בין בתיהם של בני ובנות ירושלים ביום ששי בצהריים.

וכבר אמרנו כי כאשר היתה יוצאת למלאכת חלוקת הקציצות, לא שמה לב מה קורה ברחוב. שריקות הפגזים וההד המזווע של ההתפוצצויות לא היווה בפניה מעצור. פתגם אחד היה שגור על פיה "שלוחי מצוה אינם ניזוקים". ברי היה לה כי מלאכים שומרים על כל צעדיה כאשר היא מטיילת בין הבתים ומאירה את פניהן של אותן ישישות תשות כוח שלולי היא, היו כבר מזמן גוועות ברעב.

בני משפחתה כבר חדלו להתחנן לפניה שלא תסכן את עצמה ואת חייה ביציאה לרחובות המופגזים, לפי שלמדו לדעת כי קיר ברזל הוא רך כחמאה מול חוסנה הנפשי ואומץ ליבה של חנה גיטל. "לא יקרה לי כלום" היתה מבטיחה בכל פעם כשיצאה מהבית וקדירת הדגים החמים בידיה. שלוחי מצוה אינם ניזוקים. ציפורה בתה לא נאבקה בה יתר על המידה לפי שגם בעלה שלה, שלימים נודע מגדולי אישי החסד שבדור, אף הוא בעצמו היה נעלם מהבית לעיתים תכופות וכמו חמותו הצדקנית, אף הוא היה מכתת את רגליו בין בתיהם של גלמודים כדי להביא להם פת לחם, לעודד את רוחם הירודה, ובעיקר להפיג את שממונם ולשמש להם כחברה.

*

באותו יום ששי לעת צהריים יצאה חנה גיטל כהרגלה אל הרחוב. ציפורה ברכה אותה שתשוב בשלום והתפנתה לטפל בילדיה שלה. היתה רגיעה ברחוב ומאום לא סימן את המהפך הדרמטי המהיר העומד להתרחש.

בבת אחת הופרה הדממה הברוכה כאשר מלאך המוות הגיע בטיסה מחרישת אוזן ועמו כל גונדא דיליה, (=כל הפמליה שלו). באחת נדם צפצופן של הציפורים על העצים ורעש נורא תפס את מקומו. דומה היה כי הלגיון הירדני נחוש היה להריק את כל הארטילריה הרצחנית שלו בבת אחת. עופרת רותחת זמזמה באויר ללא התראה כלשהי ואלפי כדורים, פגזים ורסיסים התרסקו ברחובות בשאון נורא וקיפחו את חייהם של כמה עשרות מבני ירושלים בתוך רגעים ספורים. השכונות השקטות בוססו בדם ובתים שלווים הפכו לעיי חורבות בן רגע. קירות שלמים קרסו ארצה ברעש אימים ולא אחת קברו תחתיהם את כל מי שעמד שם בלי להבחין בין איש ואשה, נער וזקן.

ובתוך כל הבהלה והאנדרלמוסיה שנתקפה העיר היתה גם ציפורה נתונה בחרדה נוראה. לפי חשבונה שלה היתה אמה ממש באזור ההתקפה הקטלנית ומי יודע אם לא נפל פגז בקרבתה. היא היתה בגוב האריות ממש, באזור הספר של שכונות בתי הונגרים ומאה שערים והרי למען האמת שום מקום אינו בטוח בימים טרופים אלו. לפעמים הירדנים מצליחים לירות פגזים ולטווח את קני הארטילריה שלהם לשכונות מרוחקות, וכבר שמעו על פגז שטס והגיע עד בשכונה רחוקה כמו

"בתי ברוידא", מדרום לשוק של "מחנה יהודה", שם התרסק וקטל כמה נפשות שעמדו ושוחחו בנעימים ליד בור המים השכונתי. ומעשה באחד מבני החמד של ירושלים ורבי מאיר שלמה ברנשטיין (אמיתי) שמו, ממיטב אברכי חסידי קרלין ויש אומרים העידית שבעידית בקרב בני החבורה, שנקטל באחת ההפגזות שהתרחשה בפסח שני תש"ח, ולא עברו אלא שלושה ימים ובערב ל"ג בעומר, אחותו הצעירה נחמה פייגה, נערה צעירה בת 14 שנה, פתחה את תריס הברזל של הבית ובא רסיס לוחט ופילח את צווארה, ויעלו האח והאחות למרומים בתוך ג' ימים. כאלה וכאלה זוועות היו בירושלים באותה שנה קשה שתש"ח שמה.

*

כאשר חלפו השעות ונטו צללי ערב ובמקלטים הדליקו הנשים את נרות השבת וחנה גיטל טרם חזרה. התמלא לבה של ציפורה פחד נורא, אך תקווה קלושה קיננה עדיין בלבה כי בליל שבת, תחוש אמה את עצמה מוגנת יותר ותעז לשוב הביתה.

אך כאשר נקפו השעות וסעודת השבת נאכלה במקלט היתה קרובה ציפורה ליאוש, עם שבעלה ר' אשר היה מעודד את לבה ונוסך בה אמונת תום, "היא תחזור בריאה ושלמה, את עוד תראי".

חשבה ציפורה כי רק למען הרגיע את רוחה הסוערה אומר לה בעלה את המילים האלו ולא האמינה כי דבריו יתקיימו.

היתה זו עבודה ועבור כל בני המשפחה שבת שחורה כפשוטה. שבת שבה היו בטוחים כי תיכף עם צאתה יודיעו להם כי גופת האמא היקרה מוטלת באחד מחדרי המתים בהם נצברו גוויות ההרוגים בעשרותיהם.

ר' אשר ישב בסעודה שלישית במסיבת מרעים חסידים והם האריכו כדרכם הרבה אל תוך הלילה. עמד והבדיל על כוס יין והנה אך מתנגנות להן המילים "המבדיל בין קודש לחול" על שפתיו, נפתחת הדלת ואל הבית נכנסת דמות גוצה, חיוורת פנים אך עיניה קורנות באור שמחה של מצוה.

"אמא" הצטעקה ציפורה באושר ורצה לחבק את חנה גיטל, "אני כל כך פחדתי. לא קרה לך כלום?"
 "לא, געלוייבט דער ג-אט (ברוך ה'), לא נשרטתי אפילו שריטה אחת" צחקה חנה גיטל בשמחה.
 "אמרתי לך, המלאכים הטובים שומרים עלי. לא בזכותי אלא בזכותן של אותן נשים קשישות שאין להן מה להכניס לפיהן".

"אז מה קרה לך? איפה היית כל השבת?" השתומם ר' חיים ברוך, בנה הגדול של חנה גיטל שראשו לא מש מהגמרא גם בימים טרופים אלו.

"היית בתוכי שכונת בתי הונגרים" סיפרה חנה גיטל לתומה.

"אבל למה לא חזרת? הדאגת אותנו עד מוות?"

"אני אספר לכם" אמרה חנה גיטל.

*

כבר אמרנו שמרת חנה גיטל מצדקניות הדור הקודם היתה. צדקניות אלו היו תמימות במידה שאין רואים היום, תמימות טהורה ומלאת חן של יראת שמים. ידעה את תחילתו של מאמר חז"ל "שלוחי מצוה אינם ניזוקים" ולא ידעה שיש לו המשך. "לא בהליכתם ולא בחזרתם". מתוך תמימותה סברה כי זכות המצוה מגינה עליה אך ורק בדרכה אל הנצרכים, אבל בדרכה חזרה כבר אין לה שמירה, לפיכך – כשראתה שההתקפה הירדנית האכזרית אינה שוככת - פחדה לשוב לביתה ונשארה בביתה של הגלמודה האחרונה לה הביאה את מנת הדגים לכבוד שבת.

הלילה ירד ושתי הנשים סעדו יחד את סעודת השבת כאשר לפתע נשמעו צעקות כאב בחצר הגדולה.

תחילה היו בטוחות כי הצועקת היא אשה מרת נפש שאחד מבני משפחתה קיפח היום את חייו בהפגזה הכבדה והרי היא מבכה את אובדנה. כשיצאה חנה גיטל אל החצר לברר את הדברים לאשורם נודע לה כי במקרה הזה מדובר בהיפך הגמור, תחילתם של חיים חדשים...

היתה זו שכנה צעירה מקשה לילד שלא יכלו להביאה אל בית החולים בגלל המצב הקשה, והיא נאנקה בבית בייסוריה ושיוועה למיילדת שתבוא לחלץ אותה ממצוקתה. אלא שגם המיילדת הקבועה של השכונה נעדרה מביתה ושהתה במקלט, איש לא ידע לומר היכן היא נמצאת.

חנה גיטל ש"כלבוניקית" היתה ולא היה דבר אותו לא ידעה לעשות, ידעה גם לילד. תיכף פנתה אל ביתה של היולדת המפוחדת ובתוך זמן לא רב בקע העולל בשלום לאויר העולם וקול צווחותיו הראשונות ומחאתו כלפי העולם המאיים שעמד מולו בפתע, התערב בקולה המאושר של אמו שלא הפסיקה לצעוק "מלאך מהשמים הזדמן לי בדמותה של חנה גיטל".

לאחר כחצי שעה היה הפעוט עטוף ומחותל כיאות ופניו הורדרדות מאירות באור נרות השבת. חנה גיטל לחצה את ידה של היולדת ואיחלה לה מזל טוב.

"מזל טוב" דמעו עיניה של שרה רבקה ויספיש, היולדת הצעירה. "אין לי מילים להודות לך. הצלת אותי ממות, כבר חשבתי שהקיץ עלי הקץ ופתאום הגעת את כמלאך מושיע".

"לא עשיתי מאום, הקב"ה הוא המכין את צעדי האדם, כפי שאנחנו מברכות בכל יום בבוקר" אמרה חנה גיטל בחיוך של צניעות, "הוא זימן אותי לכאן כדי להושיע אותך בשעת מצוקתך".

"אכן, ואני מקווה כי בבוא היום גם את עוד תפיקי נחת מילדי זה הרך שנולד זה עתה".

"אמן" ענתה חנה גיטל ושתי עיניה נטפו דמעות רותחות ולא ידעה מדוע.

*

ולאחר 18 שנה, ולאחר שמכל מיני סיבות שונות שבעולם, לא מסכימה נחמה ביילה רבינוביץ, נכדתה של חנה גיטל שטרן, בתה של בתה הצעירה ליבע להתארס עם אף בחור למרות כל המעלות שמנו בכל הבחורים המצוינים שדברו לה, פתאום מגיעה כברק באפלה הצעה חדשה שאמנם נראתה תמוהה מפאת הפרשי השנים שבין הכלה והחתן, אבל ראה זה פלא, הכלה כלל אינה שמה לבה לדבר והשידוך קורם עור וגידים במהירות עצומה ותוך ימים אחדים באים שלמה זלמן ויספיש, אותו עולל שמרת חנה גיטל יילדה אותו בליל שבת רווי פגזים, עם נכדתה כלילת המעלות.

וירושלים כולה צהלה ושמחה...

**כל הזכויות שמורות למחבר הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א
אין להעתיק ולהדפיס בשום צורה בלי רשות המחבר.**

התודה והברכה לכל אלו שמסייעים להצלחת הגיליון!!!

hanoch90@gmail.com